БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, ХАТТЫЖЫҢАР!

Улуг Октябрьның 50 чыны

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеН

1967 ч. АПРЕЛЬ 27 ЧЕТВЕРГ № 99 (6736).

Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Үлетпүрнүн болгаш тудугнун бүдүрүлге черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның ажылын экижидеринге, культура-амыдырал хандырылгазының деннелин бедидеринге тураскааткан партия-ажыл-агый активинин хуралы дүүн Кызылга болуп эрткен. Оон ажылынга СЭКП ТК-нын Политбюро кежигүнү, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов киришкен. Партия болгаш совет ажылдакчылар-биле, бистин республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары-биле чугаалашкаш, Г. И. Воронов ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга ажылды экижидер дугайында эвээш эвес сүмелерни берген.

Актив хуралының ажылының дугайында делгеренгей отчёту солунга парлаар.

Г. И. Воронов Кызылдан үнүпкен

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов апрель 21-ден эгелеп Тывага чоруп тургаш, дүүн Кызылдан ужудуп үнүпкен. Кызыл аэропортунга ону СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме, бистиң республиканың ескедаа партия, совет болгаш ажыл-агый удуртукчулары үдээн.

Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының ийиги хүнүнүң дугайында дыңнадыг

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле конференциязының апрель 25-те эртенги хуралынга ниити чугаалажылга үргүлчүлээн. Эртенги хуралдың бирги чартыын Великобританияның Коммунистиг партиязының даргазы Джон Голлан, а ийиги чартыын — Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Тодор Живков даргалаан.

Ниити чугаалажылгага эштер: Тодор Живков, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының (Барыын Берлин) Даргазы Герхард Данелиус, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар, Кипрниң күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязының (АКЭЛ) Чиңгине секретары Зэкиас Папаиоанну, Испанияның Коммунистиг партиязының Даргазы Долорес Ибаррури болгаш Бельгияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү Жан Блюм олар чүве чугаалаан.

Апрель 25-те конференцияның хүндүсү хуралының бирги чартыын Испанияның Коммунистиг партиязының Даргазы Долорес Ибаррури даргалаан.

Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Джон Голлан, Швейцарияның Күш-ажыл партиязының Чиңгине секретары Эдгар Воог, Грециянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Даргазы Апостолос Грозос болгаш Люксембургтуң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Доминик Урбани олар санал берип, чүве чугаалаан.

Хуралдың ийиги чартыын конференцияга Данияның Коммунистиг партиязының Даргазы Кнуд Есперсен даргалаан.

База-ла ниити чугаалажылга үргүлчүлээн. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Вальтер Ульбрихт, Соңгу Ирландияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Хью Мур олар аңаа чүве чугаалаан.

Конференция дүүн бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Улуг төрээн чуртта

Чимкент облазы. Сайрам районунуң Ленин аттыг колхозунуң ховуу шөлдеринде часкы тарылга ажылы изиг түлүк үргүлчүлеп турар. Шамшимат Тажибаевтиң (чурукта) агрегады эң эки ажылдап турар. Тараажылар боттарының улут кичээнгейин суггаттыг черлерже угландырып турар болгаш 450 гектар чер бүрүзүнден-не 50 центнер дүжүттү өстүрүп алыр дээш ажылдап турар.

А. ИДРИСОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВА КОСМОСТУҢ МААДЫРЫН ҮДЭЭН

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Владимир Михайлович Комаровту орнукшутканы

Совет улустуң алдарлыг оглу, коммунист, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Владимир Михайлович Комаровтуң кайгамчыктыг амыдыралы айыылга таварышкаш үзүлген.

Совет улус, Коммунистиг партия, армияның, ужар күүндүң болгаш флоттуң дайынчылары сылдыстар аразының оруктарының баштайгы эрес-дидим ажыдыкчызын апрель 26-да өөлүг орукче үдээн.

...Совет армияның Төп бажыңының Кызыл туктуг залында Маадырның мөчүзүнге мөгеери-биле москвачылар, дайынчылар, Москваның аалчылары четкилеп келген. Черниң чурттакчылары Бөмбүраектиң чоргаар оглун, октаргай делгемнериниң чагырыкчызын өөлүг орукче үдээн.

Хааржак чанында хүндүткелдиң чыскаалынга мөчээн кижиниң өөнүктери. Владимир Комаров-биле кады космиктиг үениң хаяазын чырыткан кижилер: Юрий Гагарин, Герман Титов, Андриян Николаев, Павел Попович, Валерий Быковский, Валентина Николаева-Терешкова, Константин Феоктистов, Борис Егоров, Павел Беляев болгаш Алексей Леонов турганнарлар. Сылдыстарже баштайгы белен эвес орукту сырый эп-биле кады эткен өөнүүн, шынчы эжин олар ышкынганнар.

Кызыл туктуг залды дамчыштыр кижилер тенчү чогу-биле шуужуп эртип турган. Олар Владимир Комаровтуң чуруун сиилбээн постамент-ширээниң баарынга бөлүк-бөлүк чечектерни салгылаан. Ол болза ынакшылдың, ханы хүндүткелдиң, Ада-чурттуң алдары дээш чырык, маадырлыг чорук ужун өөрүп четтиргениниң демдээ болуп турган.

13 шак. Мөчээн кижиниң хааржаанче баарын соксаткан. Залга В. М. Комаровтуң төрелдери, чоок кижилери болгаш өөнүктери артып калган. Чарлыышкынның өөлүг минуталары келген.

Кажыдалдың хөгжүмүнүң адаабиле Совет Армияның Төп бажыңындан космонавтың мөчү өөлүгүнүң хүлүн урган хааржакты үндүрген. Шеригниң хүндүлүг таннылы турупкан.

Кажыдалдың чыскаалы Эвилелдер бажыңынче чорупкан. Чаңгыс ада-чуртчузу маадыр-биле байырлашпышаан, муң-муң москвачылар баштарын мөгейтипкен.

Эвилелдер бажыңының чанынга кажыдалдың чыскаалын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары уткаан. Олар В. М. Комаровтуң мөчүзүнүң хүлүн урган хааржакты үгер-боо лафединче аппарын салган. Кажыдалдың чыскаалы Кызыл шөлче утлап каан.

Кызыл шөл. Маңаа Владимир Комаров 1962 чылдың августа «Восток-4»-түн ужудукчузунуң дублёру болуп тургаш кээп чораан. Кремльдин бурунгу ханаларының чанынга ол бодунун сылдыстарже баштайгы ужудуушкунунун бүдүүүнде туруп турган. Кызыл шөлге маңаа 1964 чылдың октябрьда Төрээн чурт, улус-чон, бүгү кижи төрелгетен В. М. Комаровтуң баштааны делегейде баштайгы хөй олуттуг космос кораблиниң алдарлыг экипажын магадал-биле байырладыг уткуп алган.

Кызыл шөлдүң индирлериндe — Москваның ажылчы чоннарының болгаш хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери, эвилелдешкен республикаларның төлөөлери, эртемденнер, культураның ажылдакчылары, совет шериг начальниктери. Дипломаттыг корпустуң кежигүннери, даштыкы чурттарның шериг атташелери база анаа турган.

Мавзолейнин баарында шериг кезектери беш булун хевирлиг чыскаалынкан, дайынчы туктарны мөгейткен.

Төөгү музейинин ындыдан кажыдалдың чыскаалы шөлче үнүп келген.

15 шак. Космонавтың мөчүзүнүң хүлүн урган хааржакты үгер-боо лафединден дүжүргеп. В. И. Ленинниң мавзолейинин баарында постамент-ширээ кырынга тургузулган.

Мавзолейниң Төп индирининн кырынга эштер А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Д. Н. Устинов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев, орнукшудулганы организастаар талаазы-биле чазак комиссиязының кежигүннери көстүп келген.

Кажыдалдың митингизи эгелээн. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов ону ажыткан.

Бүгүн совет улус ханы кажыдалдың сагыш-сеткил-биле бистин Төрээн чуртувустун шылгарангай оглу—ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры, инженер-полковник Владимир Михайлович Комаровтан чарлып турар-дыр деп, М. А. Суслов чугаалаан. В. М. Комаров чаа «Союз-1» космос кораблинге шенелде ужудуушкунну доозуп турар үезинде айыылга таварышкаш мөчээн.

Владимир Михайловичиниң мөчээнинин дугайында медээ совет кижи бүрүзүнүң түрээнге аарышкылыы-биле четкен. Эш Комаров баштайгы совет космонавтарның, космос корабльдериниң салым-чаяанныг шенекчилериниң, космос делгемниниң шудургу шинчилекчилериниң шылгарангай бөлүүнге хамааржып, совет улустуң изиг ынакшылын эдилеп чораан.

1964 чылда хөй олуттуг «Восход» космос кораблинге космоска эртем шинчилелдериниң нарын программазын чайыннанчаа-биле күүсеткениниң өөлүнде оон ады бүгү делегейге билдингир болу бөргөн. «Восход» корабльге ол ужудуушкун космосту шиңгээдип алырының чаа үе-чадазының эгезин салган. Владимир Михайловичиниң сорук киирикчи планнары долу турган, кижи төрелгетениң чаагай чоруунга космос делгемин чаалап алыр талазы-биле чаа-чаа тиилелгелериниң дугайында ол күзеп чораан.

Владимир Михайлович Комаров мөчээн, бистиң Төрээн чуртувустуң чоргаар эзири болбушаан, алдарлыг дайынчы албанынга мөчээн. Ынчалза-даа бодунун ыска амыдыралының ыска үеазинде оон кылган үүлдерин совет кижилер кажан-даа утпас.

Владимир Михайлович Комаров Коммунистиг партияга алызындан бердинген эрес-маадырлыг коммунист чораан деп, М. А. Суслов үргүлчүлеп чугаалаан. Оон чайыннанчак амыдыралы социалистиг Төрээн чуртунга кызаар чокка бараан болурунга бүрүү-биле бердинген. Оон кайгамчык онзагай мөзү-шынарлары — бодунун улузунга кызыгаар чок ынакшылы, дидим бодалдары, чаа үүлдерни доктаамал дилеп тывары, демир дет күзел-соруктуу, сагылга-чурумнуу, күш-ажылга ынакшылы, эвилеңи, бөдүүнү болгаш дыңнангыры болур. Эштери ону ынчаар билир, кижилериниң сеткил-сагыжынга болгаш космосту чаалап алырының төөгүзүнүге ол кезээде шак ындыг болуп артар.

СЭКП Төп Комитединин, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун болгаш Совет чазактын даасканын өзугаар М. А. Суслов Владимир Михайлович Комаровтуң тураскаалынга холбаштырган кажыдал митингизи ажыттынган деп чарлаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдышка сөс берген.

Совет улустуң шынчы оглу, космостуң баштайгы чагырып алыкчыларының бирээзи, талантылыг инженер-шинчээчи, ужудукчу-космонавт, коммунист Владимир Михайлович Комаровтуң озал-ондакка таварышкаш мөчээни оон чоок бүгү кижилеринге, космосту шиңгээдип алырының соруглазын шиитпирлээр деп партияның бүзүрелин алган бүгү кижилерге улуг ажыг-шүжүг болуп турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ол чидириг совет эртемденнериниң, бүгү совет кижилериниң үүрегтеринге аажок аарышкылыг кажыдал болган.

«Союз» дээр чаа космос кораблинин дузазы-биле шинчилелдерни улам ыңай чорударының программазы ажылдап кылдына бээрге, ам ол корабльдің ужудукчу чок ужудуушкунунун соонда ону космоска шенээрин дуржулгалыг космонавт, талантылыг инженер-шылгакчы Владимир Михайловичиге бүзүрээн турган деп, В. М. Келдыш үргүлчүлеп чугаалаан. Чаа корабльди шенээринин улуг, нарын программазын болгаш эртемниң айыткан бүгү шенелдерини ол бүрүү-биле күүсеткен. Мооң-биле кады ол бүгү талалыг билиглерин, дуржулгазын болгаш соруктуг мөзү-шынарларын база катан көргүскен. Ужудуушкунну дооспушаан, Владимир Михайлович черже бадарынын эң берге участогун болгаш космоска дүргедиишкинни кайгамчыктыы-биле ажып эткен болгаш корабльдің парашют системазының ажылы үрелген үеазинде Черден мырыңай ырак эвес чорун турган.

Владимир Михайлович Комаровтун озал-ондакка таварышкаш мөчээни — космонавтарның алдарлыг өгбүлезинге, эртемнин болгаш техниканын ажылдакчыларынга, бүгү совет улуска аар чидириг-дир.

Лихачев аттыг автозаводтун слесары Ю. М. Карастелин чүве чугаалаан. Космостуң баштайгы чагырып алыкчыларының бирээзи-биле өөгүн автозаводчулар, бүгү москвачылар ханы кажыдал-биле чарлып турар-дыр бис деп, ол чугаалаан. «Союз-1» дээр космос кораблинге ужудуп үнүптериниң биче мурнунда Владимир Михайлович 40 харлаан. Төрээн чуртка болгаш чонга бараан болуушкунга бодун сөөлгү тыныжынга чедир бербишаан, чогаадыкчы күштериниң кидин чечектелиишкининиң үезинде ол бистен чарылды.

Бистин Пролетарский районга болгаш Москваның өске-даа бүдүрүлгелеринге ужудукчу-космонавт Владимир Михайлович үргүлчү чоруп турган. Бис ону кайгамчык чаагай болгаш биче сеткилдиг, угаанныг болгаш солун чугаа-соотту кижи кылдыр билир бис. Оон амыдырал-чуртталгазы бистиң аныяктарывыска, бүгү совет кижилерге эрес-маадырлыг чоруктун, чалбыыштыг патриотизмниң, Төрээн чуртту нүүрү дээш эрес-дидим чорукка үргүлчү белен болурунун үлегер-чижээ болур.

Бистин заводтун коллективи дарганнарын Совет эрге-чагырганын 50 чылы аттыг бригадазының инициативазын өзугаар маадыр-космонавты Хүндүлүг автозаводчуларның даңзызында мөңгези-биле киир бижээн. Ол кезээде бистерниң-биле чаңгыс одурутта турган.

Оон соонда СЭКП МХК-нуң секретары В. Я. Павлов чүве чугаалаан.

Москваның ажылчы чоннары боттарының шынчы оглу, космостуң баштайгы коргуш чок ажыдыкчызы, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры, коммунист Владимир Михайлович Комаровту сөөлгү орукче үдеп турар-дыр деп, ол медеглээн. Космос делгеминге ужудуушкунну ийи удаа кылып, эртемнин тиилелгези дээш, бистин Совет Ада-чурттувустуң алдары дээш бодунун бүгү амыдырал-чуртталгазын берген шылгарангай космонавт озал-ондакка таварышкаш мөчүдү.

50 чылдарның дургузунда бистин социалистиг Төрээн чуртувустуң эрткен оруу улуг болгаш алдарлыг. Ол орукка совет кижилер Октаргайның делгемнерин чагырып алырының төөгүзүнге алдарлыг арынналы кирп бижээн. Владимир Михайлович Комаровтуң ады совет космонавтарның алдарлыг бөлүүнде төлептиг черни эзлеп турар, ол космонавтарның эрес-маадырлыг чоруу, талантыазы болгаш билдилиг бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң тугун космос орукторынга киискиткен.

Найысылалдың ажылчы чоннары космосту шиңгээдип алырынга оон эрес-маадырлыг чоруктарын кажандаа утпас. Маадырлар өлбес. Олар кезээде чыскаалга артарлар.

Микрофонда ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Ю. А. Гагарин бистин дайынчы өөнүүвүс болгаш эжвис—Владимир Михайлович Комаровту сөөлгү орукче үдевишаан, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, космонавтар бистерниң эрттирип турарывыс кажыдалдың бүгү ханызын илередири берге-дир деп, ол чугаалаан. Совет Чепсектиг Күштер болгаш бистин космонавтарның дайынчы өг-бүлези эрес-дидим болгаш шынчы эжин ышкынган.

Бис ону эрес-дидим, тывынгыр болгаш инициативтиг ужудукчу кыдыр билип чораан бис. Билиглерже чалданыш чок түткүлдүүнүн, салдынган сорулганы чедип алырынга кызымаккайының ачызында В. М. Комаров ужудукчуларның шериг ужар үүл училищезин, а оон соонда шериг-агаар инженер академиязын чедиишкиниг дооскан, ужудукчу-шылгакчы болгаш космонавт апарган. Владимир Михайлович космостуң чаа техниказын өөренирге кайгамчык салымнын көргүзүп, космос корабльдерин шиңгээдип алыр талазы-биле улуг дузаламчыны эштеринге көргүзүп келген.

Кайгамчык ужудукчу-космонавт Владимир Комаровтуң ады бүгү делегейге сурагжаан, космосту шиңгээдип алыр талазы-биле совет улустуң шылгарангай чедиишкиннери-биле оон ады шуут холбаалыг. «Восход» дээр хөй олуттуг космос кораблинге оон командылап чорааны экипажтың делегейге баштайгы чайынанчак ужудуушкунун бүгү кижилер билир.

Космонавтар Володяны чүгле ажыл-албанга эвес, харын база оон өг-бүлезинге, чоок болгаш таныш кижилериниң аразынга эки билир турган. Оон амыдыралы өөрүшкүзү, хөглүү, бедүүнү, өг-бүлезинге изиг сагыш човангыры, уругларынга ынакшылы бистерни үргүлчү магададып келген.

Ленинчи партияның, бистиң совет Төрээн чуртувустуң шынчы оглу, космосту шиңгээдип ап турар пионерлериниң бирээзи бодунун күштериниң чечектелиишкининде бистерден чарылды. Оон өлүм чок эрес-маадырлыг чоруу совет Ада-чуртка эрес-маадырлыы-биле бараан болурунга совет кижилерни сорук киирер, космос делгемин кижиниң чагырып алыры дээш чаа-чаа үүле-иштерни бүдүрериңче кыйгырар.

* * *

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың удуртукчулары хааржакты көдүргеш, Кремль ханазынче угландыр чорупкан.

Артиллерия салюду диңмиреп үнген. М. А. Суслов В. М. Комаровтуң мөчүзүнүң хүлүн урган хааржакты Кремль ханазынга барып тургускан. Ону тураскаал самбыразы-биле хагган, ында мынча деп бижээн:

Владимир Михайлович
КОМАРОВ
$19\frac{16}{III}27 - 19\frac{24}{IV}67$

Совет Эвилелиниң Күрүне гимназы шелге сүрлүг чаңгыланып турган. Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры, Октаргайның эрес-дидим шиңчээчизи, коммунист Владимир Михайлович Комаровка сөөлгү өзулалды бербишаан, шериг кезектери Мавзолейниң баары-биле чиге дорт чыскаалдыг эртип турган.

(СЭТА).

Карловы Варыда конференцияда

КАРЛОВЫ ВАРЫ. (СЭТА). Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Европада айыыл чок чоруктун айтырыгларының талазы-биле ында болуп турар конференциязынга акы-дуңма партиялардың төлөөлекчилериниң удуртукчулары саналдарын берип турар. Апрель 24-те ниити чугаалажылга чоруп турда Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Вальдек Роше бир дугаарында сөс алган. Делегейде байдалды тайылбырлап тургаш, оон чугаалааны болза:

Делегейниң чаа дайының болдурбас сорулга-биле тайбыңның бүгү күштери болгаш бүгү делегейде антиимпериалисчи күштер боттарының күжениишкиннерин каттыштырары эргежок чугула.

Вьетнам улуска удур Американың Каттышкан Штаттарының араатанзыг агрессиязы бөгүн бүгү делегейде тайбынга эң айыылдыг болуп турар.

Оон ужурунда вьетнам улуска удур Каттышкан Штаттарның кемниг дайының соксадыр сорулга-биле хөделиишкиннерин каттыштырары тайбыңның бүгү күштериниң болгаш бүгү делегейде антиимпериалисчи күштериниң хүлээлгези болуп турар.

Европада амгы байдалдың айыылы чүдел диле, адаанзырак, өжөөнзирек идегеттериниң удуртулга болдуруп турары боонг ёзу-чурумну АКШ-тың удуртукчу ажылдакчылары социалистиг чурттарга удур база делегейге тергиндээшкин дээш боттарының демиселинге Европада кол даанныр пункт болдуруп турарында идеэрин оратор айыткан.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның өзүп турар күжү, Герман Демократтыг Республиканың чедиишкиннери, атлантика блоктуң иштинде капиталистиг чурттарның аразында төрүлдээлерниң ханылааны болгаш Европаның бүгү улустарының тайбыңче удам улуг түткүлү — бо бүгү болза, Американың Каттышкан Штаттарының империалистиг бөлүктериниң болгаш Барыын Германияның адаанзырак, өжөөнзирек идегеттериниң Европага удуртулга болдуруп турар экспансионисчи сорулгаларының боттуг эвезин демдеглеп турар факторлардыр дээрзин В. Роше медеглээн.

Чаа дайының айыылы мурнуку хевээр боттуг болуп артпышаан турарын оратор оон ыңай демдеглээн. Чаа боонг чазактың политиказын шыңгыы шүүмүүлевишаан, оон уламчылап чугаалааны:

Яаны-бүрү ниитилел системалардыг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынынга үндезилээш тургустунар ужурлуг Европаның коллективтиг айыыл чок чоруунун үндезини Европада туруп турар боттуг түүлдерни барымдаалаан тодаргай саныыг кол негелделерни болгаш сорулгаларны каттыштыр киирип турар, ол негелделериниң болгаш сорулгаларының онза чугулазы болза:

— Европада амгы кызыгаарларны, ГДР-ниң болгаш Польшаның кызыгаарларын кириштирбишаан, хүлээп көөрү болгаш хүндүлээри;

— ядролуг чепсекти шуут азы доора арга-биле холга алырының кандыг-даа аргазындан Германияны казыыры база ийи герман күрүнелериниң чепсектиг күштерин чоорту кызыгаарлаары;

— тускай догуннаан ийи герман күрүнелериниң туруп турарын хүлээп көөрүнүң аргазы-биле герман айтырының тайбың шиитпирлээри;

— өскенин девискээринде шериг баазаларын узуткаары болгаш Европага атомнуг эвес зонаны тургузары.

Агрессияның кандыг-даа аргазын болдурбас болгаш бүгү европа улустарының быжыг тайбыңын хандырар ужурлуг Европаның коллективтиг айыыл чок чоруунун системазын тургузарынга кирживриңге Францияның коммунистиг партиязы бүрүн шиитпирлиг дээрзин В. Роше демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чүве чугаалаан соонда Австрияның Коммунистиг партиязының Даргазы Франц Мури сөс алган. Австри коммунистиниң туружун тайылбырлап тура ораторнуң чугаалааны:

Ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээни чарарын австри федералдыг чазактан деткиирин чедип алыр дээш туржуп турар бис. Ынды керээ атомнуг чепсекти холга алыр арганы Барыын Германияга бербес ийик. Нейтралдыг болгаш идепкейлиг тайбың политиканы чорутпушаан, Австрияның чазаа НАТО-ну болгаш Варшава Керээзинин организациязын хары угда дүжүрериң, Европа чурттарының бүгү шериглерни үндүрериң чедип алырын негеп турар бис.

Ийи герман күрүнелериниң догуннаашкынын үндүлеп көөрүң, Боннуң камгалалындан хосталырын база ГДР-биле өй тавында дипломаттыг харылзааларны эмгелээрин чазактан негеп турар бис.

Бистин үевистиң Европада-даа база ол ышкаш бүгү делегейде-даа кол айтырыы дайынның болгаш тайбыңның айтырыы болуп турар деп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның Бирги секретары Владислав Гомулка медеглээн.

Оратор делегейниң амгы байдалының делгереңгей анализин берген. Амгы байдалдың эң боттуг түүлү болза, делегейде күштериниң деңзиүүрүнүң империализмге когаралдыг кылдыр чаа бурунгаарлаашкыны болур дээрзин ол демдеглээн.

Тускай догуннаан болгаш ден эртелиг ийи герман күрүнелериниң туруп турарын хүлээп көөрүнүн, күрүнелер аразында туруп турар кызыгаарларның бузулбаазын хүлээп көөрүнүн, ядролуг чепсекче бүгү оруктарны ГФР-ге моондактаарының принциптериниң үндезилээш кол герман айтырының таарыштыр шиитпирлээринге хамаарылкан саналдарның онза ужур-дузазын бистиң партиявыс үнелеп көрүп турар дээрзин В. Гомулка медеглээн.

Социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга хамаарышкан саналдарның улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар бис. Ол чорук Барыын талада экономика талазы-биле хатдынчак бөлүүлелдериниң сагыштыы-биле тургускан моондактарын болгаш ылгай көөр чорукту соксадырын негеп турар. Европада айыыл чок чорукка болгаш тайбың харылзааларга хамаарышкан тодаргай саналдарны бүгү Европа күрүнелериниң чөвүлел хуралы чугаалажып көөр ужурлуг. Ынды чөвүлел хуралдың идеязын делегейниң хөй-ниитизи деткип турар база Барыын Европаның хөй чурттарының башкарыкчы бөлүктери ону база-ла билип турар.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары болгаш ЧССР-ниң Президентизи Антонин Новотныйның бодунуң чугаазынга дөмдеглээни: эрткен чылдарда делегейте таарымчалыг өскерилгелер болгулаан. Сөөлгү чылдарда моон-биле кады империалистиг күштериниң идепкейжээни илереп турар. Ол күштериниң политиказы делегей харылзааларының ниити чидигленишкинин, бүгү-ниити тайбыңга айыылды шуут турган элээн чөрүлдээлерни, үскүлежишкиннерни болдурган. Ол авантюрисчи угланыышкын АКШ-тың Вьетнамда кадыг-дошкун агрессиязынче шилчээн.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптериңге үндезилээш чорудуп турар политиказын капиталистиг чурттарның улустары улам-на билип база чүүлдүгүнүн турар дээрзин санап турар бис деп, Финляндияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Вилле Песси медеглээн.

Барыын Германияның милитаризациязы, ядролуг чепсекти холга алыр дээр оон чүткүү, ол чуртта неофашизмнин айыылы-биле холбаштыр, кызыгаарларны эде көөр дээр бонн чазактың негелделери, ГФР-де коммунистерни болгаш өскедаа депшилгелиг күштерни истеп сүрүп турары-биле холбаштыр сагышсыраашкынын оратор илергейлээн.

Демисежип турар вьетнам улус-биле бистин эп-сеткил, каттыштырылгавысты бо индирден илергейлээрин чугула деп санап турар бис дээрзин Данияның Коммунистиг партиязының Даргазы Кнуд Есперсен медеглээн.

Европа улустарынга АКШ-тың чедирген улуг хоразы болза боонг республикада империализмни болгаш милитаризмни катап төрүттүүдүргени болур деп, оратор үргүлчүлеп чугаалаан.

Герман империализмниң болгаш милитаризмниң катап төрүттүүнери, бир эвес Германияның бүгү девискээринге болган чүве болза, Европага улуг айыылды чедирип болур ийик. Ынды болза-даа ажылчынарның болгаш тараачыларның баштайгы күрүнези — ГДР-ниң тургустунганы ол чорукту моондактаан.

Бо конференция Европага хамаарыштыр чаа инициативтиг саналдарны киирип турар ол фактыга күзелдиг улуг ханыышкыны-биле байыр чедирип турар бис деп, К. Есперсен оон ыңай медеглээн.

Германияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары Макс Рейман конференцияга санал берген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинин соонда бежен чылдарның дургузунда делегей шапкын темпилер-биле солуттунуп келген дээрзин М. Рейман чугаалаан. Делегейниң социалистиг системазының тургустунганы, хамыктың мурунда баштайгы герман социалистиг күрүне — ГДР-ниң чедиишкининг хөгжүлдези болза бистин девискээривис чаа дайының одаа болу бээрин болдурбас деп бистин партиявыстың кол сорулгазын шиитпирлээринге таарымчалыг аргаларны тургускан.

Кизингериниң болгаш Штраустуң чазаа дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш Европаның тайбың чурумчудулгазының дугайында хөй-ле хоозун сөстериниң дузазыбиле база чаа аргаларның дузазыбиле хоозун бодалдарны тургузарын болгаш ынчангаш боттарының адаанзырак, өжөөнзирек политиказының эрги сорулгаларын боттандырар дээш бүгү-ле күштерин салып турар дээрзин М. Рейман айыткан.

Германияның Федеративтиг Республиказында тайбыңның хандыкчылары бо конференциядан болгаш оон түүнелдериңден улуг күштү болгаш чаа идигин боттарының ажыл-чорудулгазынга алырлар. Европага коллективтиг айыыл чок чорукту тургузары барыын-герман чоннун алыс национал болгаш тайбынга ынакшылдыг эрге-ажыктарынга база дүгжүп турар.

Германияның Коммунистиг партиязы бо чөвүлел хуралга байыр чедирип турар деп, оратор түүнелиңде чугаалаан. Бистин партиявыстың болгаш тайбыңның барыын-герман талалакчыларының идеяларын болгаш саналдарын „пирген кады кылган медеглелди бо чөвүлел хурал хүлээп алыр деп санап турар бис. Тайбыңның болгаш европа айыыл чок чорукту политиказын боттандырарынга боттарывыстың бүгү күштеривисти киирер бис.

ПАРТИЙЖИ амыдырал

ОЛАР МУРНУКУ ОДУРУГГА ТУРДА...

Улуг Октябрьның юбилейлиг 50 чылын байырлаарывыс чоокшулап орар. Ол улуг байырлалды ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуур дээш, «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери организастыг болгаш күжениишкинниг ажылдап турар. Оларның мурнуку одуруунда коммунистер чоруп, колхоз будурулгезинге хууда үлегер-чижээ-биле чонну эдертип, партийжи болгаш хөй-ниитичи даалгаларны күүседип, колхозчуларны кижизидер, ажыл-ишче организастаар талазы-биле партбюро ажылынга дузалажып турарлар.

Партия организациязының үчүдунда турар коммунистерниң хөй кезии материалдыг чаагай күүлдерниң будурулгезинде киржип, социалистиг чаруштың мурнакчылары болу бергилээн. Сарыг-Хөлдүң төп сүт-бараан фермазы юбилейлиг чылдың бирги кварталында сүтту будуреринiң планын 105 хуу, күрүнеге садар план-чагыгны хуусаа бетинде күүседкен. Социалистиг чаруштың тиилекчизи болган бо ферманы коммунист Александр Бавуй-Доржу эргелекчилээн. Ооң ферма ажылдакчыларының ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылының будурулгеде өстүп турары ол. Мында саанчы Кол Мыңмаана чижекке алыылыңар. Өг-бүле, будурулге, хөй-ниитичи ажылдарының шуптузунга ооң шагы четтигип турар. Шак ындыг кызымак чоруу-биле Кунгуртугда амгы үениң салгалының сураглыг база чонга хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи апарган. Эш Мыңмаа ам колхозтуң партия бюрозунуң кежигүнү, өдээ Советтиң депутады, колхоз баштаар чериниң кежигүнү. Өскээр чугаалаарга ол черлерде чоннуң идегелдиг төлээзи болу берген. Кижилерниң материалдыг, культурлуг хереглелдеринге сагыш ховангыр, бодундан хамааржыр күүлдерни болур-чогуур-биле кылып чоруур ол бедүүн колхозчу-коммунисти «Тере-Хөлдүң» эки кижилериниң санынга киирип турары черле чөп.

Ол-ла ферманың партия бөлүүнүң организакчызы Чап Дамдың боду мурнакчы кадарчы малчын болбушаан, идей-кижизидилгелиг ажылдарны башкарып, коллективти чаңгыс эп-сеткилдиг ажыл-ишче эвилелдежип турар. Комсомолчу-саанчы Тамара Идам —бо фермада комсомол бөлүүнүң организакчызы. Хоочун кижилерниң, коммунистерниң үлегер-чижээ-биле ажылдаарынче комсомолчуларны болгаш аныяктарны ол эвилелдеп, чарышты организастажып, культура-массалыг ажылдарны чорудуп турар.

Коммунист эш Саитагайның удуртканы хойжулар бригадазы бо чылын чүс хойга онааштыр 95 хураганны алыр деп хүлээнгеш, ам төрээн 768 хойнуң 768 хураганын бүрүңү-биле доруктуруп алган. Ындыг эки түңнел хойжу бүрүзүнүң кызымак ажылдаанының ачызында чедип алдынган. Хойжулар аразында чарышты ында партия бөлүүнүң организакчызы Макар Идам организаставышаан, бодунуң сөзү биле херек кырында ажылының чаңгыс аайын бадыткап, чүс хойга онааштыр чүс хураганны өстүрүп алыр дээн хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип, ам төрээн 145 хойдан 145 хураганны камгалап алган.

Байырлалга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерингe зэ болуп, эки ажылдап турар бригадаларны ажыл-агыйның өске-даа адырларындан адап болур. Коммунист Борис Тамааның удуртканы бригадазы 3203 кубометр оттулар ыяшты тайгага хап белеткээш, планны 102 хуу күүседкен. Школаның 1600 кубометр оттулар ыяжы бүрүн белеткеттинген, ооң 700 ажыг кубометри школа чанында дүжүрттүнген. Ыяшты оттулар черинче өөртүрү үргүлчүлевишаан. Школа, эмнелге, будурулге болгаш албан черлерин кышка эки белеткээн тудум-на, оларның үре-түңнелдиг ажылы улам-на эжижиир дээрзин коммунистер билир.

Коммунист Дмитрий Комбу тудуг ажылын бригадирлей берген. Бригада 1700 кубометр тудуг ыяжын белеткээрин 1900 кылдыр күүседкен. Ыяшты ам тудуг шелунче өөртүп турар. 23 тонна чугайны өртедир тургаш, ону 117 хуу күүседип алган. Тудугчуларның аразында Мөңге Ходан, Степан Идам, Кенден Калзан олар шалыпчылар болуп, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 120—130 хуу күүседип келгилээн. Олар шупту партийжи даалгаларлыг.

Бистиң колхозувустуң орулга киирип алыр чериниң бирээзи аң-тывыш ажылы болгай. Ынчангаш ол талазы-биле тускай бригаданы организастааш, ооң бригадиринге коммунист Кирилл Шоожуңну томуйлаан. Ук бригада колхозтуң будурулге онаалдазын 102 хуу күүседкен. Коммунистаңчы Шимит Седип аңчылар аразында чарыштың тиилекчизи болуп, төрээн колхозунга 540 рубльдиң орулгазын киирген.

Колхозтуң партия организациязының үчүдунда 50 коммунист бар. Оларны дөрт партбөлүктер каттыштырып турар. СЗКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, партияның политиказын массаларга тайылбырлаар, чон-биле харылзааны быжыглаар талазы-биле партбюронуң чорудуп турар хемчеглерингe олар идепкейлиг дузалажып турар. Ооң-биле кады өдээ интеллигенция бистиң база бир чугула даяныр күүүвүс. Школа директору Салчак Комбу, башкылар Е. Даваа, Сенгии Бөвей-оол, сельпо ажылдакчызы Василий Доржу, бухгалтер Донгак Кызыл-оол олар дег активчилерни онзалап демдеглээри күзенчиг. Шак ындыг дыңнангыр болгаш күүседикчи активчилерлиг турган, чон ортузунга организастыг, кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдарны моон соңгаар улам эжижидип болур аргалар бар.

Колхозтуң ажыл-агый чедиишкиннери эртмен чылдың бирги кварталында турганындан ырактала артык болган. Эрткен чылдың бо үезинде күрүнеге чаңгыс-даа килограмм эт сатпаан турган, ам квартал планын 288 хуу күүседкен. Сүт садарын чүгле 1,8 хуу күүседкен тургаш, ам 100 хуу күүседип алган. Малдың чаш төлүнге чидириг улуг турган, ам 1478 хойның бүгү хураганын, 78 инектиң 78 бызаазын бүрүн камгалап алган. Ол болза малчыннарның, өдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң, партия, бүгү хөй-ниити организацияларының үре-түңнелдиг ажылы болган.

Ол бүгү черле эки-дир. Сагышсеткилди өөртүп турар чедиишкиннер-дир. Ынчалза-даа ам-даа эки ажылдаар ужурлуг бис. Бисте четпестер чок деп санап болбас. Ылаңгыя коммунистерниң болгаш колхозчуларның аразында шиитпир күүселдези дээш ажылга шүүшпең, чугаалап турар сөзүбиле херек кырында ажыл-ижи дүүшпес кижилер ам-даа бар. Партия организациязы моон соңгаар шупту кижилер бир дөмей эки ажылдаан турар байдалды чедип алыр дээш, ынчангаш колхозту мурнакчы ажыл-агыйларның деңнелинге чедирер дээш бүгү-ле күүүн салып ажылдаар ужурлуг.

А. БАРЫМ,

«Тере-Хөл» колхозтуң партия организациязының секретары.

Комсомол амыдыралы

АНЫЯКТАРНЫҢ ИДЕПКЕЙИ

Бистиң организациявыстың үчүдунда 126 комсомолчулар бар. Олар бүрүңү-биле колхоз будурулгезинiң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар. Комсомол комитединiң удуртулгазында ийи эге организация, ийи болук бар. Олар аныяктарны колхоз будурулгезинге, культура-массалыг ажылдарга, хөй-ниитичи амыдыралынга кириштирер талазы-биле ажылдарны чорудуп келген.

Мал ажылында 15, хову ажылының комплексилиг бригадаларында 35, механизаторларда 30 комсомолчу ажылдап турар. Колхоз төвүнде 33 комсомолчу янзы-бүрү ажылдарны күүседип турар.

Малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алырынга дузалажыр 20 комсомолчулар эки ажылдаан. Оларның аразында сакманщиктер Монгуш Анаймаа 95, Монгуш Чолдаан 100, Оля Монгуш 120, Таня Ондар 150 хураганны доруктурган.

Өдээ клубтуң уран-чүүл бөлүмүнде 50 кижи киржип турар. Олар районнуң бүгү колхоз, совхозтарынга концерттерни көргүскен. Колхоз суурунуң бүгү кварталдарының чурттакчыларының уран чүүлге талантызының көргүзүү болган. Аңаа Тайбың деп № 5 кварталдың уран чүүл көргүзүү бирги черни эзлээн. Ук көрүлдеге ниитизи-биле 350 кижи киришкен. Уран чүүл артистери эң дээре 70 кижинiң өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

Клубка солун кежээлерни организастап турар. Ылаңгыя Алдын-оол Даржаның «Эрниң эрези» деп романынга номчулга конференциязы болган. Колхозтуң мурнакчы хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Ондар Шаравин, чогаалчы Салим Сюрюн-оол оларның-биле ужуражылга кежээлерин база организастаан.

«Кижиниң чаражы деп чүл»?, «Аныяк кижиниң аажы-чаңы кандыг болур ужуруугул?» деп темаларга солун диспуттар болуп эрткилээн.

Бистиң аныяктарывыс болгаш комсомолчуларывыс юбилейлиг чылдың бедик дүжүдүн оструп алыр дээш демиселге идепкейлиг киржип, часкы хову ажылдарын чорудуп турар. Тарылга шолунуң хараганын турып аштаарынга 20 комсомолчу эки киржилгелиг болган.

Октябрь революциязының юбилейлиг байырлалынга алдар кылдыр аныяктарның күш-ажылчы идепкейин улам күштелдирер бис. Чаа стадионну, ногаан театрны аныяктарның күжү-биле тудар дээш, ук ажылды организастап эгелей берген бис. Мал кыштаглаашкынынга белеткелдер чорудар талазы-биле боттуг ажылдарны чорудар бис.

С. ТАСПАЙ,

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң комсомол организациязының секретары.

Алдан бирлиг малчын

Онаашкан ажылынга бедик харыысалгалыы, аңаа ынакшылдыы-биле эки күш-ажылчы түңнелдерни чедип ап турар кижилер чонунуң идегелин, күндүлелин чедип алыр. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ажыл-ишчилери 61 харлыг малчын Ооржак Маңнай-Караның дугайын хүндүлел-биле чугаалажыр, оон үнелиг сүме, боттуг дуза алырынга идегээрлер. Амгы үеде бо хоочун малчын юбилейге эки ужуражыр дээш калбарган чарышка идепкейлиг киржип, кадарып турары 435 хунан хоюнуң бирээзинден-не 3 кг-дан эвээш эвес дүктү кыргып алыр, чазаглаашкын, чайлаглаашкын, кышка белеткел ажылдарын организастыг эрттирерин хүлээнип турар.

ЧУРУКТА: Хойжу М. Ооржак.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Шык базырыышкыны доозулган

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары шык базырыышкынын дооскан. А Киров салбыр 90 га черниң часкы андырылгазын чоруткан. Трактористер Ондар Санчай-оол, Сат Пароход, Монгуш Даргы-Сарыг олар хүн бүрүнүң үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип, ажылдың темпизин шалыпнын чоорудуп турар.

Совхозтуң хову-шөлдеринде бо хүннерде 462 га чер суггарттынган. Бора-Тайга салбырының суггатчылары Сарыглар Хеймер-оол, Ховалыг Чыргал, Куулар Базыр-оол олар 41—30 га черни суггарып, мурнакчыларның одуруунга санатканнар. Ол ышкаш Ишкин салбырының суггатчылары Ооржак Өөкпен, Түлүш Эртине, Монгуш Делгер-оол, Ондар Дембирел, Ондар Коммун-оол олар база-ла кызымак ажылдап турарлар.

Юбилейлиг чылда чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле тараажылар 4820 тонна өдекти төкиен.

П. СЕРГЕЕВ.

„Россияның" тараажылары

Таңды районда чоокта чаа организаттынган «Россия» совхозтуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга күшажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш юбилейлиг чылдың чазын биче эвес чедиишкиннерлиг эгелээр.

Совхозтуң тараажылары бо чылын 7442 га черге тараа культураларын, 200 гектар шөлге силосту болгаш 524 гага чаңгыс чылдыг сигенни тарыыр планныг. Бо хүннерде 42 трактор агрегаттарын 1, 2, 3 дугаар хову бригадаларынче аткарган.

С. Баянга удурткан № 3 хову бригадазында алды агрегат апрель 12-ден эгелеп шык базырылгазынче киришкен. Сөөлгү хүннерге чедир 600 га черниң шыгын базырган. Бригаданың мурнакчы механизатору В. Морозов үлүг нормазын ажыр күүседип, өскелерни мурнап турар. Ол ышкаш шөлдүң шыгын чидирбес дээш механизаторлар бүгү аргаларны ажыглап, баштай эрээн черлериниң шыгын чидирбези-биле чогуур үезинде илиртпен турар. Чажар үрезин белен, хову турлагларынче өөртүлгези чоруп турар.

К. КАНЧЫЫР-ООЛ.

Суггарылганы дүргедеткен

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының тараажылары часкы суггарылганы бо хүннерде калбартып турарлар. Тарылга шолунуң 1000 гектарын суггарар соруулга оларның мурнунда салдынган.

Салбырда дөрт суггатчы звенону организастап тургускан. Звеноларда 40 кижи ажылдап турар. Суггарыкчыларның мурнуку одуруун О. Сайын-Белектиң звенозу эзлээн. Салбырның тараажылары бөгүнге чедир 220 гектар тараа шолун суггарганнар. Сигеп шолун суггарар ажыл база чоруп турар. Ажыл-ишчилер 70 га сигеп шолун суггарганнар.

1967 ч. апрель 27.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

КЫЗЫЛ ТУК АДААНДА БАЖЫҢДА

Бо кудумчуга чорзумза-даа, кайда кандыг албан чери барын уттупкан мен. Үү-даа болза базып олур мен. Баар дээн бажыңым—Эрзин көдээ Советтиң кырында кызыл тук чайынналып кишкип тур.

...Күүскомнуң даргазы Тамара Сарыг-ооловна Седипкова ажыл-агый дугайын чугаалап олур:

— Көдээ Совет суурнуң чаагайжыдылгазы дээш эки херектерни организастаан, элээн хөй чаа күүлдерни кылган. Эрткен чылын Эрзин суурга тарымал ыяш камгалаар херимнерни кылгылаан бис, бо чылын ол ажылды уламчылаар. Оон аңгыда Титов кудумчузунга 500 хире ыяшты олуртуру-биле белеткээн, а келир күүн Найырал кудумчузунга 650 ыяшты олуртурун көрген. Чаагайжыдылга ажылынга чурттакчыларның, хөй-ниитиниң, школачыларның күжүн хаара тутган.

Тамара Сарыг-ооловна — аныяк коммунист. Ол көдээ Советтиң даргазынга ийи удаа соңгутукан.

— Советтиң кичээнгейиниң төвүнге суурнуң бүдүрүлге черлериниң ажылын тургускан бис — деп, эш Седипкова уламчылады. Райпонуң садыг килдизиниң эргелекчизиниң, чамдык садыгжыларның отчёдун чоокта чаа дыңнагылаан бис. Школа септелгезинге чонну организастаарын кончуг чугулага көрүп келдивис. Көдээ Советтиң чагырганында албан, бүдүрүлге черлериниң, ада-иелериниң күжү-биле школага бо чылын 300 кубометр одаар ыяшты белеткээн бис.

Эрзин суурда улусчу дружина, хөрээженнер чөвүлели доктаамал ажылдап турар.

— Ажылчы чоннар-биле харылзаа, оларның амыдырал байдалын, сонуургалдарын өөреними, негелде-хомудалдарны чөптүг көөрү дыка чугула болгай — дээш, Тамара Сарыг-ооловна улус-биле хууда ужуражылгаларын, амыхууда айтырыгларны шиитпирлеп турганын хөөреп берди.

Мурнунда колхозка эки ажылдап чораан, ам кыып-назылаан Норбу Ишкин деп кырган бар. Көдээ Совет ооң амыдырал-чуртталга байдалын сонуургап көргеш, бажыңын чугайладып, школа назылыг ийи уруун күрүнеңиң долу хандырылгазынга тургузуп берген. Ол кырган чаа амыдыралга, Совет эрге-чагырганга өөрүп четтиргенин чугаалап олурар. Кижилерге кичээңгейден артык үнелиг чүве чок.

Эрзин суурда кыып назылаан Дембирел Чыпсын база чурттап олурар. Ол көдээ Советке билдиришкин-даа кишрбээн, ынчалза-даа күүском, депутаттар ооң амыдырал-чуртталга байдалын чугаалажып көргеш, ооң ажы-төлүнүң өөренип, кижизиринге таарымчалыг байдалды тургузуп, ийи уругну күрүкнеңиң долу хандырылгазынга хүлээп алган.

— Ам үеде кудумчу, суур чаагайжыдылгазы дээш кызымак ажылдап тур бис — деп, Тамара Сарыг-ооловна оон ыңай чугаалады.— Суурнуң чурттакчыларының ништи хуралын эртирдивис, аңаа тодаргай соруулгаларны харыысалгалыг кижилерниң адын адап тургаш чугаалашкан бис.

Кудумчу чаагайжыдылгазының, суурну аштап-арыглаарының кол штабтары — кудумчу комитеттери ол. Комитеттер даргалары эштер Сандак Казак, Соян Долгар ол ажылды кызымак чорудуп, көскү эжижидилгелерни чедип ап турар.

...Хүн орайтаан. Ажыл шагы төнер четкен. Тамара Сарыг-ооловна бажыңынче далажы берди. Ону ооң уруглары — школачылар Соня, Алеша, уруглар садының дөскелчокпайлары Таня, Саша, он бир айлыг Саяна манай берген. Улуг-Хемниң кызыл суглуг Баян-Колга өскен-төрээн соруктуг херээжен ында чурттап турар. Тамара Сарыг-ооловна чаарттыны турар Эрзин суурда эки херектерни эмгелеп, улусчу эрге-чагырганың төлептиг төдээзи болуп, Октябрьның 50 чылынга уткуштур ооң ат-алдарын чон мурнунга көдүрүп турар.

А. АЛЫМ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Т. С. Седипкова.

БАШКЫНЫҢ ЧАМДЫК БОДАЛДАРЫ

Школаларга ажылдап келгеним чылдарда башкы ажылының кайгамчык мастерлерин көрүп келдим. Башкы ажылы шак, минута санында чаартыкчы, чогаадыкчы аргаларны негээр эң-не амыдыралчы, дириг сайзыралдыг ажыл болгай.

Коммунистиг ниитилелдиң төлептиг хамаатылары болур кылдыр аныяк салгакчыларны канчаар өөредирил база канчаар кижизидерил деп айтырыг — кол айтырыг бо. Өөредилге болгаш кижизидилге ботботтары тудуш чаңгыс чорудулга дээрзин билир бис. Ынчалза-даа олар кижиге ийи аңгы шынарны немеп турар: өөредилге кижиге чогаадыкчы күштү, билигни немеп турар, а кижизидилге—мөзү-шынарны бээр болгай. Черле чогум канчаар өөрөтсе, кижизитее эки! Ниити аян-биле ажылдап-ла турар, ынчалза-даа чедимче чок чоруктар бо-ла таварышкылаар.

Мен бодаарымга, багай өөредилге болгаш чурум үрээр чоруктуң тыптып келири башкының бодундан база хамааржыр. Чамдык башкыларның бир кол четпес талазы—өөреникчилерге хей черге хөй багай демдектер салыры. Мындыг чижек дижик: эге класстан бешки класска эп-найыралдыг, өөредилгезинге кызымак, шынап-ла эки өөреникчилер шилчип келген чүве. Бешки класстың бир башкызы өөреникчилерниң ол коллективин көзүлдүр-ле бузуппкан. Өөреникчиниң чөптүг чылдагаан-биле дыңнавайн эрттирикендаа темазынга, кичээлге ному чокдаа келген дээш багай демдекти бо-ла салыр. Ындыг чөптүг эвес чорукту көрбээн уруглар баштай дыка муңгарап, чамдыкта ыглажып турганнар. Ооң соонда чүү болганыл? Уруглар чоорту багай демдектер-биле эптежип калганнар.

Өөреникчиниң билиинге бичиидаа хамаарышпас, үндезин чок салдынар «ийилер» хоралыг. Ынчангаш башкы кижи демдекти тайылбырлыг салза чогуур. Кажан өөреникчи «ийини» шынап-ла «билбезим-биле алдым» деп миннир болза, ону эдип алыр дээш, өөреникчи бүгү күүүн салыр апаар.

Шын эвес салдынган демдектер өөреникчилерни чүге чедирип болдурул? Бирээде, үндезин чок черге багай демдектер-биле өөреникчини «кымчылап-ла» турарга, ол аңаа эригип, шаптыланып, барза-барза кандыг-даа демдекти херекке албас, өөредилгеге эң хоралыг—тоомчажок көөр чорук өөреникчиге төрүттүнер.

Ийиде, башкы кижи өөреникчиге аңаа-ла «ийи» салып каарга, «мен канчаар-даа белеткениримге башкы дөмей-ле «ийи» салып каар-ла болгай» кылдыр бодааш, өөреникчи бодунуң күүүнге бүзүрел чок апаар.

Үште, демдек дээрге, өөреникчиниң билиин үнелээр деңзи эвес, а башкы кижиниң туразы-биле салдынар аңаа-ла сан-дыр деп түңнелге өөреникчи келир. Ол хүнгү ажыл ол-ла дораан үнелеттинген турар ужурлуг, өөреникчиниң билиинге дүүшкен шын демдек салыындан корткан херек чок.

Өөреникчиниң чүгле аас харыызын колдап үнелээр эвес, бажыңга күүсеткен бижимел ажылдарының үнелел демдээн журналга база салып болур. Чүге дизе өөреникчи ол ажылды күүседирде база-ла күүүн болгаш билиин үндүрген болгай.

Оон ыңай, башкының тайылбыры доостурга, ам айтырыг салып болур, тайылбыр чоруп турда, хоржок дижир бис. Тайылбыр чоруп турдаа өөреникчи айтырып болгай-ла. Чүге дээрге мындыг: башкының чугаазындан өөреникчи кандыг-бир будун домакты азы сөстү билбейн баар болза, ол аңаа алаакгаш, башкының оон ыңайты тайылбырын четче дыңнавайн баар болгай.

Эге класс башкыларының чамдык талаларын чемелээри черле чөптүг. Школага ажылдап келгенимниң барык чыл санында эге школаның белеткээн өөреникчилерин бешки класска хүлээп ап келдим. Олар кончут-даа чараш, кижи мөзүлүг кыдыр кижизиттинген, хире-шаанда ханы билиглиг келгилээр. Ынчалза-даа шупту эвес. Чаш кижини эге класска-ла сула салып алгаш, ону культурлуг, эртемниг хамааты кыдыр кижизидеринге хөй күш негеттинер.

Мындыг таварылгада өөреникчини эде кижизидерде А. С. Макаренконуң чергелешкек хөделиишкинин ажыглаар херек: башкы, ада-ие, пионер организациязы база класс—шупту кады хөделип, ол өөреникчиге негелдени деңге салып, мындыг бак аажы-чаңның хоразын өөреникчиге шуут билиндирип, ону мындыг болбас кылдыр албадаар херек.

Эге класстардан кээп турар чамдык өөреникчилер аажок кортук болгулаар. Оларны «класстың тергиннери» коргудуп өөредип каапкан. «Тергиннер» чүү-даа канчап каза, ону көрүп турган «кортук» өөреникчи ол дугайын кымга-даа чугаалавайн баар таварылгалар тургулаар. Мындыг чорукту болдурбазыбиле класска бичии-ле «коргудар» болгаш «коргар» таварылгалар тыптып келзе, ооң когун үзе узуткаарынга башкы бүрүзүнүң күжү четчир.

Оон ыңай чамдык башкылар өөреникчи чурум үрепкен болза, ону директорга, өөредилге эргелекчизиниге чедирер. Аар-саар таварылгаларда аңаа чедип туруп бээрге, башкы чүгле бодунуң ат-алдарын кудулаптып, ол өөреникчи-биле чугаалажып шыдавазын көргүзүп турар эвес, а ол өөреникчини кижилерни ылгай көөр бак аажы-чаңга база өөредип турары ол. Ынчангаш өөреникчиниң чурум үрээшкинин класска сайгарганы дээре. Мындыг таварылгаларда М. Горький аттыг колонияга чүгле аар-саар-даа эвес, а улуг-даа үүлгедиглерни командирлер совединге чугаалажып турганын утпаза чугула.

Кандыг-даа башкының класска келгеш, бодунуң мурнунга бир дугаар-ла салыр сорулгаазы—класска эп-найыралдыг коллективти тургузуп алыры болур.

Башкы кижи класска баштай-ла активти тургузар, а ооң соонда өске арткан өөреникчилерни оларның деңнелинге чедирер дээш демиселге чорудар. Ол үеде класстың бот башкартынар аргазын бүгү тала-биле деткиир. Олар кылыр ажылын боттары-ла планнап ап, бот-боттары чедер, четпезин шүгүмүлежип, деткижип, дузалажып, клазының, школазының ады дээш кижи бүрү сагыш салып турар апарза, коллективтиң боттанып келгени ол-дур.

Бир эвес башкы өөреникчилериниң бот-тускайлаң чоруун деткивес, өөреникчилерниге бүзүревес, өөреникчилери ойнап-даа, ажылдап-даа турда, оларның чанында «таңнылдап» турар, чүгле мээң айтыышкыным-биле ажылдаңар дээр болза, ол класстан кандыг-даа бот-тускайлаң коллектив боттанмас, оон кандыг-даа инициаторлар тывылбас, а эки-ле дизе чүгле «дужаал күүседикчилери» үнер.

Оон ыңай өөреникчиге чүдүрүлгени бичеледир, өөредилге шактарын кызырар деп турар бис. Ол шын. Чамдык эртемниң шагын ам-даа кызыргаш, ортумак школаның программазынга танцы, музыка өөредилгезин киирзе деп саналдыг мен. Танцы чөвүнүң сагыш-сеткил культуразында ырдан дора эвес бир кол черни эзлеп турар. Ылаңгыя чамдык өдээ школаларда танцыны кончуг ховар ойнап турар. Ийи-чаңгыс ниити танцылар бир-ле үй-балай болгулаар.

Башкы кижи бодун улуг совет педагог А. С. Макаренконуң өөредии-биле чепсеглевээже черле хоржок. Арай доңгун кылдыр мынча дизе кымга-даа хомуданчыг эвес боор: «Макаренконуң ажылдарын номчуваан башкы, башкы мен деп адаттынган-даа дүжүү чок».

Өөредилге болгаш кижизидилге ажылдарының дугайында мээң бо бичин чүүлүм — дүрүм эвес, сүмедир.

М. ЭРГЕЙ,

Эәрбек сес чыл школазының башкызы.

Бин-Хем район.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Совет эрге-чагырганың 50 чылын байырлалдыы-биле демдеглээр дээш, совет кижилер политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар үеде, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң база чер-чер Советтериниң соңгуллалары болуп эткилээн. Совет кижилер күш-ажылчы чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаадып турар.

Депутаттың округка ажылы

Бистиң депутаттарывыс ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү алыларында ажылдап турар. Эрткен соңгулдада соңгуттурган депутаттарның хөй кезии бир-ле дугаар соңгуткан. Соңгукчуларның илегелин шынзыктырарда ажылды баштай үүлден эгелээрил, чүүү кылырыл деп чүве оларга билдинмес. Соңгуткан округка депутаттың ажылынга хамаарыштыр чамдык айтырыгларны маңаа көрээлиңер.

Соңгулда округу — депутаттың ажыл-чорудулгазының төвү болур. Округка ажылдың чедиишкини чүүнүн-даа мурнунда, депутаттың соңгукчулар-биле, бүдүрүлге албан черлеринин коллективтери-биле кайы хире ханы харылзаалыындан, ында ажыл-агыйның байдалын чүү хире билириндеп хамааржыр.

Эки ажылдың депутаттың дружулгазындан алырга, бир-ле дугаарында округтуң левискээрин ол эки билир, ажылчы чоннарның чуртталгаамыдыралының, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазыбиле чорудар ажылдарның планын кылгаш, округтуң соңгукчуларының чагыгларын күүседирин бирги эзлчегниң сорулгазы болдурган турар. Квартал, кудумчу комитеттерин 5—7 кижи составтыг кылдыр организастааш, оларның иштинден бодунуң активин тургузуп алган болур. Комитеттер даргаларының отчёдун ап тургаш, хөй-ниити организацияларының, соңгукчуларның хууда негелде хомудалдарын барымдаалап, ниити ажыл-херектиң күүселдезин чедип ап турар.

Эрги-Барлык көдээ Советтиң депутады Нона Сарыг-ооловна Өртең-Салдың дружулгазындан каш чижек: ол баштай округунуң соңгукчуларының бажыңнарынга четкеш, оларның амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып алган. Соңгукчуларны хууда айтырыглар талазы-биле хүлээп алырының шагын доктааткан болгаш хүлээп алышкын эрттирер черни тускайлаан. Советтиң болгаш күүскомнуң шиитпирлерин таныштырып тургаш, ооң күүселдезинге соңгукчуларның калбак киржилгезин чедип алган. Чаагайжыдылгага, улус өөредилгезинге, калык камгалалынга холбашкан шиитпирлерни соңгукчу бүрүзүнге чедирип, бо талазы-биле организастыг ажылдарны ап чоруткан.

Мурнунда ооң хүлээп алганы чагыглар: кудуктар кастырары, суурну чаагайжыдары, чаа садыг базынын тудары, стадион кылдыртыры дээн чижектиг ажылдар күүсеттинген. Соңгукчуларынга бодунуң хууда үлегер-чижээн көргүзүп турар. Нона Сарыг-ооловна суурда хөрээженнер чөвүлелинин, партия комителиниң бюро кежигүнү. СЭКП-ниң XXIII съездизинин шиитпирлериниң күүселдезинге, кадык камгалалынга холбашкан темаларга лекцияларны, беседаларны тускай план үзүгаар чорудуп турар. Чүгле округунуң соңгукчуларының эвес, суурда чурттакчы бүрүзүнүң күзенчиг аалчызы. Эш Өртең-Сал ажылчы чоннарның эрге-ажыктарының өзулуг илередикчизи, партияның төлептиг кызы.

Чаа соңгуткан депутаттарның ажыл-чорудулгазынга ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары болгаш мурнакчы депутаттар улуг дузаны чедирер база көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын эжижидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедиишкинниг ужуражыр дээш, чаа, чогаадыкчы өзу-биле ажылдаар ужурлуг.

Ш. КАНДАН.

ХОВУДА АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга алдар кылдыр элбек дүжүүтү өстүрер дээш Чоон-Хемчиктиң механизаторлары болгаш тараажылары улуг демисеелде киргеннер. Партия райкомунун бирги секретары Шулуу Даваевич Куулардан районда часкы хову ажылдары канчаар чорун турарын сонуургадывыс.

— Бистиң районда амгы үеде часкы хову ажылдары массалыг калбарган. Апрельдиң бо хүннеринге чедир шык базырыышкыны доозулган, чүе-чүе гектар черни андарган. Суггарган черлер база хой. Часкы хову ажылдары «Чыраа-Бажы», СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтарда, «Большевик» колхозта организастыг чорун турар—деп, ол чугаалаан.

Шеми кайда сен дээш хаптывыс. Чавызаш артчыгашты ажа хонун келириверге, хову турлаа чиге мурнувуста көстүп келди. Күчүлүг тракторлар черни чарган, хорзунну чымчадыр илиптээн... Бригада төвүнде үүгле поварлар бар, олар чем белеткээн турлар. Механизаторларның ажылдан, чурттаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдалдар тургустунган. Төптү лозун-плакат-биле көрүштүг шимээн. Ында агитхуудустуң эолчеглиг номериндe тараажыларның эң чугула сорулгаларын, часкы хову ажылдарының баштайгы хүннериниң түңнелдерин болгаш мурнакчыларының аттарын, оларның ажылының чедиишкиннерин көргүзүкен.

Колхозта партия организациязының секретары В. Б. Үзек-биле ужурашкаш, часкы хову ажылдарынга холбаштыр беседа кылдывыс:

— Юбилейлиг чылда силериң механизаторларыңарның болгаш тараажыларыңарның мурнунда кандыг сорулгалар турун турар ирги, Василий Балчынович?

— Бистиң колхозтуң тараажылары байырлалдыг бо чылда 3229 гектар черге нинти тарылганы чорудар. Оон иштинде тараа культуралары 2616 гектар, а кызыл-тасты—1800 гектарга тарыыр бие. 400 гектар черге кукуруза база тарыыр. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш, бистиң механизаторларывыс тус-тузунда социалистиг хүлээлгени алган, СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң механизаторларын чарышка база катап кыйгырган. Бо чылын тараажыларывыс бир гектар черден ортумаа-биле 9 центнерден эвээш эвес тарааны, а суггаттыг черден 12 центнерни өстүрер.

Мынчангаш алдынган социалистиг хүлээлгени күүседир дээш демисеел эгелээн. Ховуның комплекснлиг ийи бригадазы шык базырыышкынынга эки ажылдаан, ам чер андарылгазында. Дуржулгалыг тракторист А. Кара-Сал «ДТ-54» трактор-биле 3 хүн иштинде 215 гектар черниң шыгын базыргаш, чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар. Ол ышкаш А. Монгуш. О. Морзук-оол олар хүн бүруде нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар.

Колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы тараажыларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, бригадалар аразынга шилчин чоруур тукту 10 рубль шаңнал-биле кады тургускан. Чарыштың түңнелин декада санында үндүрер. Мурнакчы трактористер аразында шилчиир вымпелдерни акпа шаңналы-биле кады тыпсырын көрген.

Бригадаларга партия организациязы 12 агитаторларны быжыглаан. Олар баштайгы беседазын кылып, агитхуудустарны үндүрген. Кодээ клубтуң бот-тывынгыр артистери бригадаларга концертин база көргүскен.

К. ХЕРТЕК.

Хайныышкынныг чорудуп турар

«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары часкы хову ажылдарын Торгалыгның, Кожайның, Эйлиг-Хемниң шөлдеринде хайныышкынныг чорудуп турар. Торгалыг бригадазының механизаторлары бо хүннерге чедир 560 гектар черниң шыгын базыра илиптээннер. Трактористер Кара-оол Чамыян, Виктор Балдан хүн нормазын 100—105 хуу күүседип турарлар.

Ол-ла бригаданың коммунист Кыргыс Хунажыкка удурткан звенозу 50 гектар тараа шөлүн суггарган. Кожай бригадазының дөрт агрегады часкы чер андарылгазын чорудуп турар. Бо хүннерге чедир олар 100 гектар черни чарганнар.

Хуусаазындан эрте

Делегейниң ажылчы чонунуң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1-ниң байырлалынга уткуштур күш-ажылчы ээлчег «Тыва даг-дүгү» комбинатта калбарган. Бүдүрүлгениң алды дугаар экскаваторунуң машинистер экипажы бирги кварталда тергиин эки ажылдаан. Экипаж эрткен үш айда 60 муң кубометр даг массазын база руданы технологтуг складче болгаш даг-дүгү арыглаар фабрикаже сөөртүп чедирер тургаш, ону 75886 кубометр кылдыр күүседкен.

Олар май 1-ге чедир күүседир деп алган даалгазын апрель 20-де күүседипкеннер.

Ажыглалга киирген соонда...

Алаштың суггарылга системазының ийиги ээлчээн ажыглалга дужаарының белеткел ажылдары ам чорун турар. Дерилгениң үш дугаар участогунуң бугазын казары, эдип таарыштырары барык доозулган. Оортан адырланып чоруур бугаларны база кылган.

Ынчангаш ам Алаштың улуг бугазының унун куду сугнуң агып бадар үезин чоокшулап келген. Буганың ийиги ээлчээн ажыглалга киирген соонда, «Сүт-Хөл» совхозтуң суггарыкчылары 600 гектар черни суггарар аргалыг болурлар. Алаштың суггарылга системазы 1800 гектар черни суггарарынга өйлеттинген. Келир чылын ол долузу-биле ажыглалга кирер.

Бодандырыг болбаан бе?

Республикада хойжу бригадаларның төптерин одар-белчиирнин ортузу, хойжулар-биле харылзажырынга, ажыл чорударынга эптиг черлерде тудуп тургузуп турар. Ол төптерге бүдүрүлге тудугларындан аңгыда, хойжулар чыглып кээн хурал-суглаа, өөредилге эрттирер, лекция, илеткел дыңнаар, кино, концерт көөр кызыл булуңнуг база чынар бажыңныг болур ужурлуг.

Бистиң «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының хойжу бригадаларының төптеринде байдал ындыг эвес. Мындаа чаа бүгү малчынарның хуралын эрттирер дээш, Туралыг деп черде № 2 хойжу бригаданың мурнакчы хойжузу С. Чүлдүмүнү алынга чыглыр деп чарлаан. Малчыннар, удуртур ажылдакчылар чыглып келгилээн. Чүс ажыг кижи өгге сынар эвес, ынчан алаан соок турган болгай, даштыгаа хурал эрттирип, дидиреп хүнзээннер. Совхоз директору эш А. Турген-оол безин өгже сынып кирер ужурга таваржып турган.

Хурал соонда кино көөр дээн. Өгге таарышпас болган ужурунда, улуг хой кажаазынга кинону көөр деп дугурушкан. Оон ойбактарын дуглаза-даа, чырыкка кино орта көзүлбес болган. Чүс ажыг кижиден үүгле он шаа кижи кино көрген, өскелери тарай биргилээн.

Хойжу бригаданың төвүнде эки дериттинген чуртталга бажыңы, кызыл булун, чынар бажың чок болгай. Бир эвес делгем кызыл булун тудуп алган болза, чүге ындыг бооруп, малчыннар ажыл-хереэн шөлээн чугаалажып, солун кинону көрүп албас бе!

Үстүнде байдал кымга-даа, ылангыя совхозтуң удуртур ажылдакчыларынга-даа шыңгыы бодандырыг болбаан бе? Бодавыже, оларны элээн бодандырган боор!

Ч. НАМДАРАА.

ЛЕНИНЧИ ӨРЭЭЛ

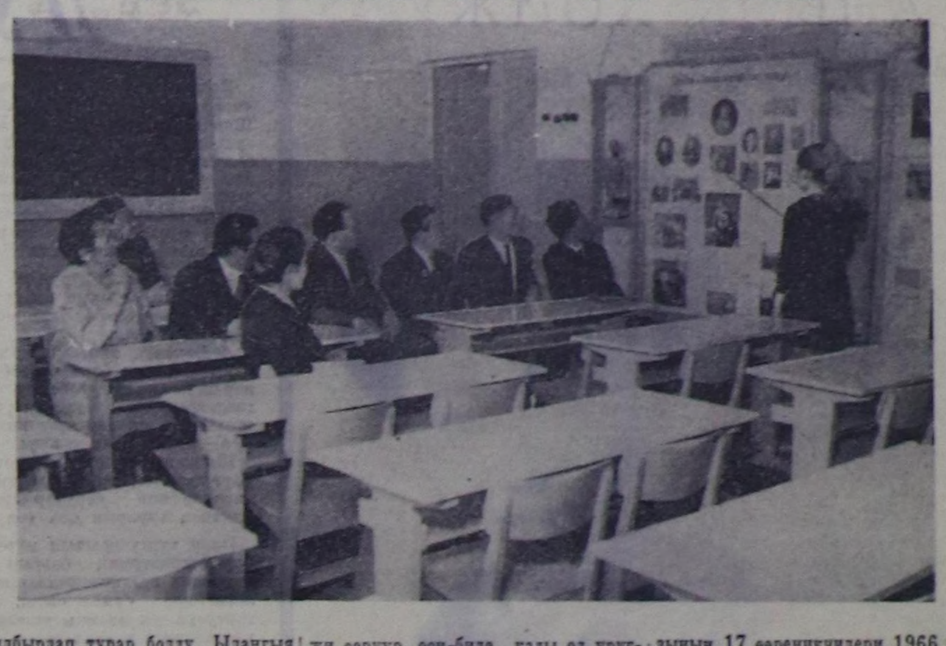

Бин-Хем районуң төвү — Туран хоорайда № 1 школаның арыг-сидиг, чырыткылыг, каас чараш өрээлдериниң биразаанның эжиинде «Ленинчи өрээл» деп бижип каан. Чоокта чаа Моол Арат Республиканың Завхан аймаанның партия комитетиниң бирги секретары эш Пендийн Адья баштаан төлээлер болгаш СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока-биле кады бистиң корреспондентивис ону көрүп чораан.

Ол өрээлди дерээни бүгү талазы-биле эптиг, чараш, ханы утканы эдерген болгаш хүндүткел-биле бүргеттинген. Ында делгиирлер чеди кол кезектен тургустунган, олар бодур: Володя Ульяновтуң чаш болгаш элээди назылыг чораан чылдары; Владимир Ильичиниң революсчу ажыл-чорудулгазының эгези; В. И. Ленин — Коммунистиг партияның үндезилекчизи; Ленин — 1917 чылда; Ленин — 1918—1924 чылларда; Ленинниң хереэнге шынчы бис, Ленинчи черлер-биле.

В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралы-биле холбашкан бо делгиир түүлдерни өрээлдің ханаларын дургаар таарыштыр тургускулаан, оларның үстүнде сураглыг совет чурукчуларның Ленин-биле холбашкан чуруктарының репродукцияларын база делгегилээн.

Школаның директору Нина Васильевна Селина аалчыларны өрээлче киирип, бо үеник хевири-биле кылган стол, сандайларынга чалап олурткулаан:

— Бистиң экскурсоводтарывыска сөс берээли, дыңнап көрүңер—дидир.

Ынчангаш делгиирде бөлүк бүрүзүнүң аайы-биле школачылар боттары В. И. Ленинниң амыдыралынга, революсчу ажыл-чорудулгазынга холбашкан түүлдерни илдик чокка чугаалап, аажок билдингир кылдыр тайылбырлап турар болду. Ылангыя ГОЭЛРО планының дугайында чугаалаштың, ону англи чогаалчы Уэллстиң Ленин-биле канчаар чугаалажып турганы-биле холбаштырып турар.

Тайылбырлар кылыры доозулган соонда, үн бижээн аппаратты ажылдыптаргa, Владимир Ильичиниң чүве чугаалаан үнү ол хевээр дыңналып келир. Ол бүгүнү кижи дыңнаап, сеткил аажок өөрүп келир, школаның башкылар, өреникчилер коллективиниң Ленинчи өрээлге холбаштыр кылган ажылын кижиниң мактаксаары, «четтирдим» дикээри келир. Тайылбырны школачылар Н. Макарова, Т. Перфилова, Р. Шубина болгаш Л. Зорина олар билдингир кылдыр чугаалагылап турарынга кижи өөрүүр, оон-биле кады ол уругларның ниити билии черле шыырактыр кылдыр, оларны дыңнаан кижи бүрүзү бодап келири чугаажок. Ол болза школада өөредилгени ниитизи-биле бедик деңнелде тургускананың база бир херечизи-дир.

Ында демдеглел дептери база бар. Ленинчи өрээлди көрген кижилер аңаа боттарының бодалдарын бижир. Ында мынчаар бижигилеп каанын көрдүвүс: «11 «б» класстың 14 өөреникчилери бистер Ленинчи өрээлди көргеш, улуу-биле сонуургадывыс, ону кылганнарга четтирдивис, улуг баштыңчыныр, бистиң адаастың дугайында хөй түүлдерни база билип алдывыс», «Ильинка школазының 17 өөреникчилери 1966 чылдың ноябрь 27-де маңаа чораан, Ильичиниң ажыл-амыдыралынга холбаштыр биске чугаалап берген түүлдерни өөрүшкү-биле дыңнап, бо өрээлди улуу-биле сонуургадывыс». Өске-даа бижишкиннерни ол дептерден номчуп болур.

Түңнелинде моол аалчылар база демдеглел дептеринге боттарының бодалдарын бижээш, Ленинчи өрээлди көргүскени дээш өөрүп четтиргенин илергейледилер. Ленинчи өрээлдің бир булуңунда делгээн түүлдерни аалчыларга школачы Н. Макарованың тайылбырлап турарын бо чурукта тыырттырганы ол.

С. САЛЧАК.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

СҮРҮКЧҮЛЕР СҮМЕЛЕП ТУР

«Сукпак» совхоз — мал семиртир ажыл-агый болгай. Аңаа малды эки ажаап, олардан хөй деңзи немелдезин чедип алган соонда, Абакан хоорайның эзт комбинадынче сүрүп чорудуп турар. «Сукпак» совхозтуң мал сүрүүшкүнүнде хөй кижи ажылдап турар бис. Моон-биле холбаштыр малды кажан сүрүп чорутса эвил дээр дугайында мал сүрүкчүлери бисте сүмелер бар. Чүл дээрге, апрельде азы майның баштайгы чартыында сүрүп чоруптарга, чедимче чок түүлдер таваржыр. Чижээлээрге, 1965 чылда малды майның 5-тен эгелеп сүрүп чоруп-кан бис. Маңаа түү болганыл дээрге, азыралга турган малдар чемин чоктай бээр, ынчаарда чаа оът четче үнмээн болур, ынчангаш мал тотпас. Бо дугайында мал сүрүкчүзү Хертек Кан-оол мынчаар чугаалаар:

— Бурунгу чылын малды Абаканче эрте сүрүп чоруптарывыста, шарыларывыстың чамдыызы оруккa чудай берген. Кара-Хөлдүң артын мырынай кастынын аштывыс. Ынчаарга эрткен 1966 чылда июнь 20-де моон үнүнкен бис, ол өйде ымыраа-сээк хөй, мал орта оттавас, шарылар шаашкакташ чоруп бээр, аттар сээктээр. Ынчангаш эмин эрттир эрте-даа эвес, орай-даа эвес үнер болза эки. Малды Абакан оруунче майның 15-тен алды айта чедир үндүрер болза таарымчалыг.

Ынчаарга бистиң мал сүрүп чоруп турар оруувус кандыгыл? Ол дээрге кадыр, берт тайгалар оруулар. Туран баштаан, Балдырганче чоруптар. Оюп эртер чери чок мөөң малгаштар орук дургаар чыдар. Ындыг малгаштыг черлерни ийи хүн чоруп келгеш, ам эртер. Малгашка шарылар калбаржы берген чыткылаар, ынчангаш аңаа кадалган шарылар буза булгап үнүп-даа тургулаар. А ак черлерге үнгүлей бээрге, тараалыг бел аргалар таваржып келир, ону база олр.

Авыралды деп черни ашкаш, Хут хемге киргеш, оон ыңай чоруптар. Озаң чудуктар орукту доора дуй ушкулай берген чыткылаар, ону аштаар. Чамдык черлерге орук будалчак болу берип, шарыларның өскээр чоруп бээрин болдурбас дээш, черлерни дестеп дуглаар ужурга база таваржыр.

А Кара-Хөлге чеде бээрге, ында амыдыралга хереглээр түүлдер-ле хөй: аң-мен, кат-чимис, тоорук. Оон-биле кады ында айыылдар база хөй, чүл дээрге алыг, бөрү, дырбактыг дээн ышкаш араатаннар эңме-дикчок. Алыглар, бөрзектер одаг-га кылаштажып-даа келир, эрткен чылын биске ындыг таварылга болуп турду. Моон-биле холбаштыр мал сүрер өйде бистерге дүүрге боодан чөпшээреп бээрин күзеп турар бис. Бо айтырыгны моон мурнуладаа тургузуп турган чүве. Ынчангаш бо дугайын өөренип көөрү эргежок чугула. Сүрүкчүлерниң моортан чорупкаш, аастан дужурбес, чугаалажыр чүвези-ле ол: адыг, бөрүден канчап-ла менди эртип алырыл? Мындыг берге байдалдарга чоруп турар мал сүрүкчүлериниң дугайында кичээнгейни кайы хире салып турарыл?

Мал сүрүкчүлеринге дус үүдүрер тускай бригаданы эш Горбунов удуртуп турар. Ол кижи сүрүкчүлерниң хүнезин складының эргелекчизи деп, база 110 рубль шалыныг ажылдап турар. А херек кырында ол болза дус үүдүрер аътарны таныштарынга хөлезилеп, аңаа доорартан шуут байыр турар. Совхоз директору турган эш Середкиниң аң эзди, кат-чимис, тоорук, балык алыр кижизи, чери база ол турган. Ол кижини бо чылын аңаа тургузар, тургуспазын өөренип көрзе чогуур, ылаңгыя сүрүкчүлер Кыргыс Мынмыр, Монгуш Дангы-Белек болгаш өскелер-даа ол дугайында хомудап чугаалап турарлар.

Ам мал сүрүүшкүнүнүн черинде орук аштаар бригаданы эш Иргит Базыр башкарар. Дусту база ол бригада эргелээр кылып каар болза таарымчалыг болур ийик. Олар коштарлыг, «Дружба» деп хирээлиг, ашталганы ам үеде эгелепкеннер. Буйба аксынга мал сүрүкчүлериниң чиир хүнезинин база эш Базырның бригадазы хүлээп алгаш, бригадаларга чедирер кылдыр организастаар болза кончуг эптиг болур. Бо сүмелерни совхозтуң дирекциязынга өөренип көргеш, чөптүүбиле шиитпирлээрин күзеп турар бис. Моон мурнунда дус үүдүрер дээн кижилер ай санында хөй шалыңны ап турган хирезинде-ле боттарынга каттап, балыктап, тооруктап ап, хуузунда ажылын кылып ап келген дээрзинче дирекция чериниң кичээнгейнин углап турар бис.

Малды сүрүп чоруп турар үезинде мал эмчизи биске кээп турар болза эки. Аарыгдан өлген малдарга акт тургузар, аскааннарны, аараанарны эмнээр болгай. Аът оргазы чаарай бээрге, шары аксай бээрге, боттарывыс-ла душкан чүве-биле чаап, шарыгылап алыр-дыр бис. Мал эмчизиниң барааны, сураа чайны өттүр чок боор-дур. Бир эвес орукка мал өлү берген болза, чижээлээрге, Кара-Хөлден Буйбаже чүдүрүп бадырар. Аңаа келирге, ону үлээп албайн баар таварылга база бар, оон соонда ону совхоз төвүнче алгаш бадырар. Ол аразында өлген малдың эзди чыдып калыр. Моон соңгаар мал сүрүкчүлерин мынчаар көөр чорукту болдуруп болбас.

Чыдың-на, мал сүрүп чоруур деп турда, радиоприемникти биске садып бээрин аазаалаш, ону бүдүрбес түүл база бар. Тайгага солун чедер эвес, оода радио-биле чурттун амыдыралын билип ап чоруур арганы биске чүге бербезин?

Бо бүгү түүлдериниң дугайында «Сукпак» совхозтуң дирекциязы, ында партия организациязы хемчегларни ап, бистиң сүмелеривисти өөренип көргеш, хөделип үнер боор деп улуу-биле идегеп турар бис.

Сарыглар АЛЕЕТ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хемде № 1 трактор-хову бригадазының тараажылары болгаш механизаторлары апрельдиң ийиги чартыының эгезинде часкы хову ажылынче киргеп турган. Тос агрегат бо хүннерге чедир 2964 гектар черниң шыгын базырган. Трактористер Кара-Сал Дактан, Монгуш Деге ажыл хүнүнде 70—70 гектар черниң шыгын базырып, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Бригада 4827 гектар черге тарылга чорудар. оон иштинде тараа культуралары 3400 гектар, 845 гектар черни удур андарып ажылдап кылыр. 660 гектар черге мал чеми сиген болгаш кукуруза тарыыр, кукурузаны суггаттыг черге олуртур, суггатчы звено суггарылга бугазын аштап, септей берген.

Иштии-Хемде ийи хову турлаа эки дериттинген, көргүүгүр самбыраларын, ханз солуннарын үндүрүп, мурнакчыларны чырыдып турар. Кара-Сугда хову турлаанда кызыл булуң, столовая ажылдап турар, механизаторлар аъш-чем-биле, культура-массалыг ажыл-биле эки хандыртынган.

Т. ОЧУР-ООЛ.

• • •

Юбилейлиг чылдың дүжүүдү дээш демисел Жданов аттыг кодээ ажылагый артелиниң тарылга шөлдеринде калбарган. Шык базырылгазында алды трактор ажылдап турар, хову ажылы эгелээнден бээр 960 гектар черниң шыгын базырып илиптээн. Шык базырып турар трактористер ажыл хүнүнде 45 гектар черни ажылдап кылыр нормазын 50—60 гектар чедирип турарлар.

Эрткен чылын чер андарар план күүсеттинмээни-биле 3 муң гектар черни удур андарар. Чер андарылгазында ажылдап турар механизаторлар ажыл хүнүнде 6 гектар чер андарар нормазын 9—10 гектар чедирип, ажылдың темпизин дүргедеткен. Колхозтуң тараажылары бо чазын 4440 гектар черге тарылга чорудар планныг, а черни удур андарып ажылдап кылыр ужурунда ажыл хөй.

С. НАМЧАН.

Араатанзыг халдаашкын үргүлчүлеп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Бо черниң шагы-биле эртенгиниң 9 шак үезинде апрель 25-те америк самолёттар Ханойнуң агаар делгеминче шургуп кирип келген. Таиландының талаындан көстүп келген «Ф-105» дээр 16 шүүргедекчи бомбардировщиктер хоорайның мырыңай дал ортузунуң кыры-биле эрткеш, Ханой чанында делегей аэропорту турар Зяламче халдаан. Бомбалар дүшкен районга ыш дээр шаар көдүрүп үнген. Агаардан халдаашкынга удур камгалал көзектериниң ракета-зенитбиле күштүг адыышкынынга америк самолёттар таварышкан. Вьетнамның шүүргедекчи ужар-чүүлү агаарже көдүрүп үнген. Найысылалдың камгалаичылары бир америк самолётту дүжүр аткан деп, Ханой радиозу дораан-на дыңнаткан. Америк ужудукчуну Ханойнуң чанынга тудуп алган.

Кызыл хем аксының районунда агаар бойдустуң байдалы эжиззинин ажыглап алгаш, сөөлгү хүннерде америк ужар-чүүл ВДР-ниң 20-ги паралелльден соңгу талаже районнарынга удур боттарының халдаашкынын дыка күштелдирген.

Пентагоннуң медеглелдерин өзугаар алырга, ВДР-де үш объектилерни: Тхаингуенниң металлургия комбинадын, Хайфон портту болгаш шериг аэродромнарын бомбалаарын америк ужудукчуларга чоокну үеге чедир хоруудаан турган. Ынчаарга ол металлургия комбинадын 10 удаа бомбалаан. ВДР-ниң эң улуг порту Хайфоннуң үлетпүр черлерин болгаш чуртталга кварталдарын апрель 20-де араатанзыг өзу-биле бомбалаан.

Адак соонда, Сайгонда америк командылалдың миннип чугаалап турары-биле алырга, апрель 24-те америк самолёттар Ханойдан барыын болгаш соңгу-чөөн талаже ийи шериг аэродромнарже ийи удаа халдаашкын кылган. Мынчангаш ВДР-ниң девискээрин «ныызыгаарлалдыг бомбалаар» дугайында Пентагоннуң чулчуруушкуну шуут-ла хоозун үүве болу берген.

Ханой чанында Зяламче апрель 25-те халдаашкын — сөөлгү он айларның дургузунда дөртү халдаашкын — ВДР-ниң эң-не сырый чурттакчылыг району—Кызыл хем аксының районунга агаардан халдаашкыннарны америк араатаннарның мөөңнээр дээр кем-буруулуг бодалының дугайын херечилеп турар-дыр.

Америк халдакчылар шиитпирлиг ойтур шавыышкыңга таваржып турар. Апрель 24-тү вьетнам солуннар «америк ужар-чүүлдүң кара хүнү» деп адаан, ол хүн вьетнам дээрниң камгалаичылары 9 америк самолётту дүжүр аткан.

ДАШТЫКЫДА

Аргентинаның Компартиязының VII национал конференциязы

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Компартиязының VII национал конференциязы болган.

Делегейниң болгаш иштикиниң байдалының дугайында, партияның болгаш демократтыг күштерниң сорулгаларының дугайында Аргентинаның Компартиязының даргазы Викторио Кодовилья илеткел кылган. Чуртта байдалды илеткелчи тодаргай көргүскен. Үндезин чаартылгалар дээш, өзулуг демократтыг болгаш улусчу чазакты тургузар дээш демиселге ажылчынарның, тараачыннарның болгаш бүгү аргентин улустуң чаңгыс эвин быжыглаарынче ол кыйгырган.

Аразында коммунистерниң улуг салдарлыг болуп турары ажылчы массаларны организастаарының болгаш каттыштырарының хереэнге Коммунистиг партияның өзүп орар ролюн ол айыткан. Делегей байдалынга хамаарыштыр В. Кодовилья бүгү делегейниң улустарының аразынга Совет Эвилелиниң кайгамчык улуг ат-алдарлыын онзалап демдеглээн. Мао Цзэ-дунуң болгаш оон бөлүүнүң шовинистиг, антисоветтиг политиказын ол шиитпирлиг буруу шапкан.

Маадырлыг вьетнам улус-биле эпсеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче кыйгырбышаан, аргентин коммунистерниң удуртукчуу америк агрессорларны буруу шапкан.

Конференция чугаалашкан айтырыгларының талазы-биле чогуур резолюцияларны хүлээп алган. Май бири-биле холбаштыр бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга байырны чедирип, Улуг Октябрьның ам болур 50 чылының чугула ужур-дузалыын ол резолюциларда айыткан. Аргентинаның Компартиязының XXIII съездизин чыылдырар дугайында резолюцияны конференция хүлээп алган.

15 самолётту дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханой радиозунуң дамчыдылгаларын өзугаар алырга, апрель 25-те ВДР-ниң ийи хоорайларының — Ханойнуң болгаш Хайфоннуң кырынга ниитизи-биле 15 америк самолётту дүжүр аткан. Ханойнуң камгалакчылары 3 самолётту дүжүр аткан. Америк ужар-чүүлдүң ийи шак үргүлчүлээн халдаашкыннарының үезинде Хайфоннуң кырынга 12 америк самолётту дүжүр аткан.

А апрель 24-те америк ужар-чүүл Соңгу Вьетнам девискээриниң кырынга 9 самолёдун чидирген. Ынчангаш вьетнам дээрниң камгалакчылары ийи хүн дургузунда дайзынның 24 самолёдун дүжүр аткан.

Чаа базым кылдынган

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КУДР-ниң Улустуң Улуг хуралының чедиги сессиязы ажыттынган. 1966 чылда, күүне бюджединиң күүселдезиниң болгаш 1967 чылда күүне бюджединиң дугайында КУДР-ниң сан министри Хан Сан Ду аңаа илеткел кылган.

Ажылчы чоннарның тургузукчу ажыл-ижиниң ачызында улус ажылагый планы болгаш эрткен чылдың бюджеди чедишкинниг күүсеттинген деп, илеткелчи медеглээн. Ынчангаш улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планын боттандырарына чаа базым кылдынган, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынга улуг чедишкин чедип алдынган.

Экономиканың бүгү адырларын хөгжүдеринге эрткен чылын улуг чедишкиннер чедип алдынган деп, Хан Сан Ду айыткан. Чурттуң хоорайларында болгаш суурларында чоннуң амыдырал-чуртталгазының эжижээнин ол айыткан.

Улуг Октябрьның алдары дээш

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улуг Октябрьга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегни дагжыларының аразынга бир-ле дугаарында эгелээн. Хотогор шахтазының коллективи хөмүр даш тывыжының чартык чыл планын күүседипкен.

Күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидер, одаар түүлдү казып тыварының бот-үнезин чиигедир дээш Моолдуң шахтёрлары чедишкиннит демисежип турар. Эрткен чылдыынга деңнээрге «Налайха-капитальная» шахтада хөмүр даш тывыжы ийи катап өскен. Даг комбайнларын ында бүгү участоктарда чедишкиннит ажыглаан турар. Чуртта эң-не улуг дээн Шарынголдуң хөмүр даштыг чериниң шахтёрлары хөмүр дашты казып тыварының өртек-үнезин дыка чиигеткен.

Хайфонче халдаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар-чүүлдүң ВДР-ниң эң улуг порту Хайфонче апрель 25-те ийги халдаашкынны шак ажыг үе үргүлчүлээн. Хайфон радиозунуң дамчытканын өзугаар алырга, бирги, тодаргайлаарга, эртенги халдаашкынның үезинде ол хоорайның камгалакчылары 4 америк самолётту дүжүр аткан. Бир америк самолётту мырыңай порттуң девискээриниң кырынга, даштыкы судноларның турар чериниң кырынга дүжүр аткан. ВДР-ниң эң улуг пемент заводунуң турары, хоорайның соңгучөөн талазынче ийи улуг халдаашкын болган. Америк чедиги флотта базалыг шүүргедекчи бомбардировщиктер ол халдаашкыннарга киришкен.

ХҮЛЭЭЛГЕВИС ОЛ

Кадыр кашпалдарлыг, калбак эзимнерлиг Саян сыныа ашкаш, кайгамчык улуг Төрээн чуртувустуң база бир улуг хоорайларының бирээзи Иркутскиниң садыг-кооператив техникумунга өөренир дээш келгенивистен бээр элээн үр үе эрте берген. Техникумнуң башкылары бисти чылыы-биле уткуп алганнар. Улуг хоорайга чурттан чанчыкпаан үлуска баштай бараныывыста бүгү-ле чүве чаа, сонуурганчыг болуп турган.

Тываның янзы-бүрү булуннарындан келген шүлүү 25 оолдар, кыстар бухгалтер, экономист салбырынга өөренип киргеп. Өөредилгенин баштайгы айларында бергелер удаа-дараа таваржып турган. Ынчалза-даа кым-даа үндараваан. Мурнунда өөренип көрбээнивис чаа эртемнер база ол ышкаш студент амыдырал бисти сонуургады берген.

Бистиң бөлүктүң удуртукчу башкызы хоочун педагог Василий Григорьевич Мокеенко биске ажыктыг арга-сумени берип келген. Өөредилгени чедишкиннит организастаарының ажыктыг аргалары-биле таныштырган. Удуртукчу башкывыстың ачызында хоорайның солун төөгүзүн билип алыр аргалыг болган бис.

Бухгалтер учёду, экономиканы планнаары, статистика дээн ышкаш кол эртемнерни хөй чылда ажылдаан дуржулгалыг башкылар өөредип турар. Оларның эрттирип турар кичээлдери амыдыралчы чижектер-биле долдунган.

Өөренириңге таарымчалыг бүгү-ле байдалды тургускан. Чырык чагай, арыг-силиг өрээлдерлиг, тускай номчулга залдыг, телевизорлардыг общежитиеде күүнеиин долу хандырылгазында чурттап турар бис. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ол хире улуг сагыш салыышкынын чүгле эки өөредилге, быжыг сагылга чурум-биле харылаар ужурлуг бис.

Бөлүктүң оолдар, кыстары чаңгыс кижи дег быжыг найыралдыг. Кижи бүрүзү хостуг үелерин боттарынга ажыктыг кылдыр эрттирип турар. Суббота санында техникумга Иркутск филармониязының артистериниң солун концертин көрүп, олар-ның-биле ужуражылгаларга киржип турар бис. Чүгле ол эвес. Күүне цирингинге, драма театрынга болгулаар концерттерге база-ла өй-өйлеп барып турар бис.

Бистин бөлүүвүсте өөредилгези шыырак, хөй-ниитиги оолдар, уруглар бар. Роза Сарыглар, Дина Монгуш, Люда Курбуу, Зоя Монгуш, Дадаа Билзетмаа, Мина Херелмаа олар макталдыг өөреникчилерге санадып турар. Олар кошкак өөредилгелиг эштеринге үргүлчү дузалажып, боттарының деңнелинге чедирер дээш кызып турарлар.

Ортумак тускай эртемнин дипломун ам бир чыл болгаш алыр бис. Чочга бараан болур улуг херекке үүлевисти кадар дээш база алдарлыг 50 чылга чедишкиннит ужуражыр дээш бүгү күжүвүстү харамнанмайн өөренир хүлээлгелиг бис.

С. МААДЫР-ООЛ,
студент.

АНЫЯК ХОЙЖУ

Ховалыг Кара-оол «Торгалыг» совхозтуң эң аныяк хойжузу. Ооң ажыл стажы ам беш чыл чедип турар. Комсомолчу Кара-оол эрткен чылын 100 баштан-на 87 хураганны, бир хойдан-на 2,8 кг дүктү алгаш, көргүзүг талазы-биле дээре черни ээлээн. Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур ол 100-ке онаштыр 90 хураганны, бир баштан-на 3,1 кг дүктү алырын хүлээнген. Аныяк малчынның сөзү ажыл-херээ-биле карышпайн турар.

ЧУРУКТА: аныяк хойжу Х. КАРА-ООЛ.

ДУРЖУЛГАЛЫГ ВОЖАТЫЙ

Узун чапсар доозулган соонда өөреникчилер тус-тус класстарынга олурупкан. Школа директору Бичиш Даваевич Монгуш-биле үшкү улдуниуң түннелдерин болгаш школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның дугайында чугаалажып олур бис. Даштындан көөргө 30 хар четкелек, карактары хөлчок үүгүүп турар, чолдаксымаар боттуг херээжен кижи кирип келди. Директор олура:

— Олуруңар, олуруңар! Хува Кармаевна. Пионер ажылын сонуургап тур бис—дээш, директор ооң-биле мени таныштырды.

— Бодуңуң ажылының дугайында мактаныры эпчок боор үүве болгай. Пионерлер-биле ажыл дугайында чогум үүнү чугаалаарын-даа билбейн тур мен. Бистиң школаның пионер өрээлинче барып көрүнер—деп, ол мени чалады.

Школаның пионер өрээли интернаттың улуг эвес бир өрээлинде турар болду. Пионерлер-биле чорудар ажылды канчаар планнап турарын ооң сонуургадывыс.

План тургузарының мурнунда школада өөреникчилериң болгаш башкыларының комсомол организацияларының секретарылары-биле сүмелешкеш, ниити планны тургузуп, ук планны школаның башкылар чөвүлелинге чугаалашкаш, бадыладып ап турарын ол биске тайылбырлады. Хува Кармаевна Ооржактың удуртулгазы-биле школаның пионерлери улуг ажыл-херектерни кылып турарлар. Аныяк ленинчилерни Коммунистиг партияның херээнге бердинген, бедик моральдыг, коммунизмниң идеалдары-биле чепсегленген кижилер кылдыр кижизидер сорулга пионер организациязының эң-не чугула сорулгазы деп үвени Хува Кармаевна кончуг эки билир. «Ленинчи сылдыстар, чырыңар-ла» деп кыйгырыгның адаа-биле хөй ажыктыг ажылдарны чоруткулаан. Пионерлер кичээлден хостуг үеде боттарының күжү-биле 3 тонна ажыг демир кескиндизин чыгташ үдүүрүп чорутканнар. Аныяк ленинчилерни күш-ажылга бичезиндеи-не дадыктырарының талазы-биле чамдык ажылдарны кылгылаан. Саглы сес чыл школазының пионерлери «Кызыл тук» колхозтуң Чараш-Дыт фермазын доктаамал шефтеп турар. Эң ылаңгыя РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң база чер-чер Советтериниң сонгулдаларының үеэинде ук фермага вожатыйның болгаш класс башкыларының удуртулгазы-биле концерттерни, агитхуудустарны өөреникчилер каш удаа үндүрген. Школада ийи тимуржу командылар бар. Олар назылап кыраан, кадыы кошкак колхозчуларының өг-бүлелеринге улуг дузаны чедирип турарлар.

Эң ылаңгыя колхозчулар К. Седен, Сат Сүүр-оол оларның бажының чугайлап, одаар ыяжын белеткээринге тимуржулер үргүлчү дузалап турар. Школаның пионер организациязы Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, күш-ажылдың мурнакчы кижилери-биле ужуражылганы солун романтиктиг хевир-биле эрттирип турар. Чоокта чаа школаның пионер сборунга Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Салчак Шимек-оол-биле ужуражылганы организастаан. Пионер организациязының ажылында бир солун үүл болза, амгы үеде Совет Армияның шериг албаны эрттирип турар боттарының чаңгыс чер чуртуглары-биле дорт харылаалыг. Пионер өрээлинде К. Орлов, С. Болат-оол, А. Сорокин, Ч. Орус-оол оларның фото-чуруктары бар. Ук солдаттар аныяк ленинчилер-биле доктаамал харылаааны тудуп турарлар.

ПИОНЕР АМЫДЫРАЛЫ

Школаның пионер организациязы бистиң-биле кожа-хелбээ Моол Арат Республиканың чоокку сумуларының школаларының пионерлери-биле интернационалчы улуг харылаалыглар. Эң ылаңгыя Завхан аймактың ортумак школазының өөреникчилери-биле үргүлчү харылаажып, янзы-бүрү тураскаалдыг бижиктерни солчуп турарлар. Эрткен чылын Владимир Ильич Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнү май 19-та Завхан аймактың ортумак школазының пионерлери-биле кады «Найыралдың одаан» моол-тыванның кызыгаарынга организастааны дыка солун болган.

Аныяк ленинчилерни бистиң аас-кежиктиг чурталгавыс дээш демисежип чораан кижилер-биле таныштырарының талазы-биле улуг ажылдарны кылып турар. Пионер өрээлинде «Бистиң маадырларывыс» деп эгелиг монтажтыг турук бар. Өлүм чок маадыр пионерлер Маркс Кротов, Вася Коробко, Коля Мяготин, Володя Дубинин, Қычан Джактытов, Леня Голиков, Шура Кобер, Гриша Ананян оларның чуруктары. Үстүнде адаан аныяк маадырлар-биле кожа өлүм чок комсомолчу маадырлар Маншук Маметова, Евгений Николов, Юрий Смирнов, Александр Матросов, Зоя Космодемьянская, Олег Кошевой, Тимур Фрунзе, Василий Петров, Рубек Гебаррури оларның чуруктары. Бола бүгү чуруктар аныяк ленинчилерни бедик моральга кижизидип турары чугаажок.

Хува Кармаевна пионерлериң өөредилгезин бедидериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап турар. Эң ылаңгыя үстүкү класстың өөреникчилерин отрядтарга пионер вожатыйладып, октябряттарның бөлүктеринге быжыглааш, оларның-биле кижизидилге ажылын чорудуп турар. Амгы үеде школада 129 пионерлер бар. Бо өөредилге чылында эки өөредилгелиг, чурум сагылгалыг 18 өөреникчилерни пионерге киирип алган.

Хува Кармаевна Ооржак ам он чыл иштинде пионер вожатыйлап ажылдап келген. Моон мурнунда чылдарда Барыын-Хемчик районуң школаларынга пионериң улуг вожатыйынга ажылдап чораан. Аныяк ленинчилер ортузунга кижизидилге ажылын кызымак чоруткаары дээш, ону ВЛКСМ ТК-ның «Эң эки вожатый дээш» хөрек демдээ-биле шаннаан. Ол Кызылдың башкы институдунуң биология факультединиң III курузунда заочно өөренип турар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Саанчылар чүден дудаан?

Мергелдей Мергенович! Бистиң Эр-Хавак фермазынга келгеш баарыңарны дыка-ла күзээр-дир бис. Херектиң ужуру мындыг: ферманың саанчылары ам таптыг-ла беш ай чунар бажыңнаваан. Боттарының хөнү чогу ол деп бе? Чок, чо-ок. Чунмас чорук кижиниң кадыкшылынга хоралыг деп, силер безин ынча дээр ийик силер чоп. Сагындырыңарны саанчылар утпаан.

Сактырымга, бо чылдың декабрь 20-де-ле ышкаш. Чунар бажыңывысты ол хүн изидипкен. Хөлчок өөрээн бис. Ажыл соонда, чунар дээш баргаш, эрээн каш кижи аравыста каткы-иткилиг хөөрежип, чунуп тур бис. Чула саваннаныр алгаш турувуста, изиг-даа, соок-даа суг төнген, халап чоор. Будуктан суг сордурар насосту үр болбайн кылыптар ыйнаан деп бодааш, дыка хөлзевейн манап тур бис. Баня изидикчизи кирип келгеш: «Будук үрелген, суг болбас» дээрге, манаваанывыс медээден девидээш, кышкыржыпкан бис. Ам канчаар боор, шала чунган олчаан, чаңылай бердивис. Ол-ла хүнден эгелеп ферма төвүнде чунар бажың ажылдавастады.

Саанчы кижиниң ажылы довуравчам-биле холбаалыг. Сагган суттуң арыг болурунга саанчының арыг-силиг болуру онза хамаарылгалыг дээрзин билбес кижилер «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының удуртукчулары — эвес-ле болгай. Чунар бажың дугайында айтырыгны оларның мурнунга чеже-даа тургускан бис. Коллективтиң негелдези мынчага чедир түүнел чок бооп келди. Мурнунда ажылдап турганы дег, чунар бажынга бир кижини быжыглааш, будуун кылдыртып бээр арга бар-дыр.

Черле ынчаш, совхозта-даа, салбырда-даа хөй-ниити, албан организациялары Эр-Хавак фермазының кижилеринче, оларның ажыл-амыдыралынче сагыш салбайн турар. Мергелдей Мергенович! Боттарывыстың талавыстан хемчег аптар арга чок болгаш, силерге бо чагааны биживишаан, хемчег алдынган турарын күзедивис.

И. СУГЛАЙ-ООЛ.

Час. Ооң чоокшулап келгениниң баштайгы демдектери септелге мастерскааларынга кончуг тодазы-биле билдинер. Ынчаарда маңаа септеттинген тракторлар, кедээ ажыл-агый машиналары хүн бүрүде-ле белениниң туружунче үнүп, часкы хову ажылдарының чоокшулааның медээлеп эгелээр. Септеичилерниң шевер холдары «турупкан» техниканың нужун оларга катап эгидип эгелээни ол-ла болгай. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң септелге мастерскаазынга ол шеверлериң бир звенозун Михаил Степанов удуртуп турган. Ол звенонуң септекчизи Георгий Семенов он-он андазыннарны, илиирлерни, сеялкаларны септээн. Ооң кылган ажылының эки шынарлыын хүлээп алыр комиссия демдеглээн.

ЧУРУКТА: Г. Семенов ажыл үеэинде.

И. МИЛОНОВТУҢ сөзү, фотозу.

Ийистээшкин хөй болган

СЭКП-ниң XXII съездиэ аттыг совхозтуң шээр малының кодан бүрүзүнде чаш мал чиилээн-коолаан ыыт-шимээннг. Хойнуң ниити туруш байдалы кыжын, чазын эки болган. Хураганнаашкын менди. Баштайгы үеде 2126 хой хураганнаан, ооң иштинден 98 хой ийистээн.

Республиканың алдарлыг малчыны Д. Сундуй-оол 225 төрээн хоюндан 241 хураганны, хойжу М. Ласпай-Доржу 287 хоюнуң үш чүе хураганын менди алган; ийиги хойжу бригада 62 ийис хураганныг болган. Хою ийистээн хойжулар кайы-даа коданнарда бар.

М. БАРЫНДАП.

Чөөн-Хемчик район.

Колхозта чаа тудуглар

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң тудугларының шынары мурнуку чылдарындан эвижип турар. Чаа тудуглар база немешкен. Столовая, гостиница бажыңнары туттунган болгаш кызыл будуң база бар апарган.

Дерт аал ишти чурттаар бажыңның тудуу ам удавас ажыглалга кирер. Тудугжулар гараж тудар дээш дажын сөөртүп эгелээн.

Ш. ШОЮҢ.

Чаа министерство

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ССРЭ-ниң Медицина үлетпүрүнүң ниити эвилел министерствозун тургузарын доктааткан.

ССРЭ-ниң Медицина үлетпүрүнүң министринге эш Петр Васильевич ГУСЕНКОВТУ томуйлаан.

(СЭТА).

«ЧУКОТКАНЫҢ НАЧАЛЬНИГИ»

Совет эрге-чагырга тургустунгандан бээр беш чыл эрте берген турган. Ынчалза-даа Ыраккы Чөөн чүкке болгаш бистиң чуртувустуң Соңгу чүгүнүң ырак-кыдыг черлеринге буржуаз-помещиктиг ёзу чурум хевээр болуп, ында чурттан турар бүдүүлүк чонну мөлчүп тарлаар чорук хевээр артышаан. Совет эрге-чагыргага удур боттарының кара сагыштыг үүлгедиглерин кылып-даа турган.

Соңгу чүк янзы-бүрү ан-өлүктүг ораны чер болур. Американың, Японияның, Кыдаттың болгаш өске-даа даштыкы чурттарның хоптак-чиижен хөреңгитеннери кыш эртип, суг оруу ажыттынары билек-ле Соңгу Чүктүң чурттакчыларының өлүрген янзы-бүрү ан-өлүктериниң улуг үнелиг кештерин оларда чок, чиик өртектиг, үш-үдүрүм бараанар-биле солун алгаш, бажын ажыр байып амдажый бергеннер. Эң-не берге агаар-бойдустуг черде бүдүүлүк чон боттарының ол үнелиг тывыжын колдуунда-ла халас чыгам мегеледип шаг болуп, ындыг чорук каш-каш чылдарны улажып келген.

Даштыкы чурттарның хөреңгитеннериниң шак ындыг мөлчүкүү чоруун болдурбайн, ырак-кыдыг черлерге Совет эрге-чагырганы тургусчур, даштыкы чиижеңнерге мөлчүдүп турар чурттакчыларга дуза катсын дээш, Совет чурт болдуның эң эки оолдарын ынаар төлээлекчилердип чорудуп турган.

Вознесения Мугулдурунуң революстуг комитеди 1922 чылдың кыжынында Чукотканың эң ырак чери болур, Берингов далайның эриинде Уйгунан деп черже ийи кижиден тургустунган тускай отрядты чорудуптар. Отрядтың удуртукчузу, хоочун революсчу, комиссар А. М. Глазков Уйгунанче бар чыда орукка өлүп каар. Ооң дузалакчызы—революстуг комитеттің бижээчизи, хайныкган аажы-чаңныг, революцияның херээнге бүгү-ле сагыш-сеткилинден бердинген аныяк оол Алексей Бычков эң-не ырак чер Уйгунанга чеде бээр. Ында дың чаңгыс бажыңнын кырында хаанныг эрге-чагырганың тугун азып каан турар. Бажынга кире бээрге тус черде чагырганы төлээлеп турар, дүжүмет эрге-дужаалдыг Тимофей Иванович Хромов ону хүлээп алыр.

Бычков дүне улуп чыдыра Хромов ооң рюкзагын үжей бергеш, мандат бижикти номчуй бээр. Ында мынчаар бижип каан болур: «Алексей Михаилович Глазковту Чукотиянын төлээзи кыллыр томуйлаан болгаш ында бүгү-ле ажыл-херекти удуртуп баштаар, шиитпирлээр эргени аңаа тывыскан». Ол мандат бижик Алексей Бычковтун салым-чолун шиитпирлеп—Хромов ону ёзулуг комиссар кылдыр бүзүреп билип, аңаа бараан болурунга беленин көргүзүп турар.

Ооң мурнунда Тур чазактын база Колчактың төлээлекчилери Уйгунанга келгилээн, олар чүгле Хромовтуң бажыныын кырында тукту солун каары-биле өйлежип, дошкун агаар-бойдустуг черге артып калбайн дедир чоруп каар турган. Даштыкы садыгжылар-биле садыглажыышкынны чорудуп, каайлыны чыып турарының эргезин Хромовка бүзүреп каан турган. Чаа келген комиссар тук солуурундан өске үүнү кылыры ол деп Хромов бодаан. Ынчалза-даа ооң ол бодалы сөөлүнде ындыг эвес болган.

Даалганы чааскаан күүседири берге-дир деп үвени Бычков билгеш, чоруурун шиитпирлеп алыр. Ынчалза-даа дедир чоруур дээрге шанактаар ыттар чок болур. Үүге дизе, ол черге час эң-не берге, чиир чем чогундан чукчылар ыттарын безин өлүрүп чип алгылаан.

Алексей бүгү-ле чүвени боду шиитпирлеп кирипкен. Совет эрге-чагырганың Кызыл тугу Хромовтун бажыңының кырынга кииский бээр. Эрикке кызыгаар байызазы болур чагыны тургускаш, аңаа: «РСФСР. Бо байызадан бээр эртип келирде администрацияның чөпшээрели херек» деп бижип алыр.

Турлагдан ырак эвес черге, американ хөреңгитен, мистер Стенсенин склады дээр, чукчылардан өлүк мегеледп орнап алыр бараан шыгжаан складты Бычков тып алыр. Хромовка ону ажыттырып алгаш көөргө, хөй-ле аъш-чемни, ок-чемзекти ында шыгжап каан болур. Бычков Хромовту күш-дүне дужаан турган, Совет эрге-чагырганың ады-биле «национализастааш», ында хамык аъш-чемни, ок-чемзекти ашка таварлашкан чукчыларга үлеп бээр.

Чаа эрге-чагырганың шак ындыг чоруунга Хромов удурланып, аңаа хөнү чок болу бээр. Ынчап баар орта тус чернин чурттакчылары Алексейге болчуп, ону камгалап, ооң талазынга кээрлер. Ол дээрге ооң баштайгы тиилелгези болур.

Уйгунанның эриктеринге чылыг дүжүп, час келири билек-ле даштыкы чурттарның чиижен садыгжылары, хамыкты мурнай-ла американ хөреңгитен, чиижен садыгжы Стенсен чедип келир. Оларның-биле канчаар садыглажырыл диген айтырыг Алексейге тургустунуп келир. Даштыкы садыгжылар-биле садыглажып шаг болган, ол талазы-биле арга-дуржулгазы улуг Хромов ол бүгүнү эки билир дээрзин бодап кааш, канчаар садыглашса эвил дээрзин Хромовту шыңгыызы-биле коргудупдаа, ону көгүдүп-даа турган, садыглажырының аргазын ооң айтырып аптар. Бүдүүлүк чонну мөлчүп турган чиижен садыгжыларга Бычков шынгыы негелдени тургузуп, чурум ёзугаар садыглажыышкын кылырынче, улуг хемчээлдиг каайлы төлээринче оларны албадаптар...

Чукчыларның өлүрген ан-өлүүнүң өртек-үнези-даа улгаткан, олар ам биеэги ышкаш мөлчүпес болу берген. Өлүкту садып-саарганының түннелинде Бычков миллион долларны чыып аптар. Садыглажыышкындан, каайлыдан кирген шак ол акша-биле Чукотияга заводтар, бажыңнар, чунар бажын, демир орук, харын-даа планетарий дээн ышкаш Улуг тудугларны чорударын Бычков бодап турар. Ынчалза-даа даштыкы хөреңгитеннер өлүкке Совет эрге-чагырганың доктааткан өртээнге, улуг каайлызынга таарышсынмайн турар. Сибирьге чылча шаптырган актарның артынчызы болур улуг эвес отрядтарлыг ак гвардейжилер Соңгу чүкке чаштыш чурттап турган. Полковник Петуховка командылаткан актар Вознесения Мугулдурга боттарының чазаан тургузуп апкан. Тус черде бай садыгжылар болгаш ында үүрмек ажыл-агый черлери оларны харын деткээн-даа. «Министрлер Чөвүлели» деп адап алганы эрге-чагырга органының «премьер-министринге» тус чернин эм-таң кылыкчызы кижи болган. «Шериг министринге» полковник Петуховту томуйлап алган.

Даштыкы чурттарның хөреңгитеннери олардан дуза дилеп чедип кээп, «Чукотиянын начальнигинин» шак ындыг хөй акша-хөреңги чыып алганын мистер Стенсен чугаалап бээр. Бодунуң «күрүнезинин» үр эвес турар дээрзин билип турган Петуховтун чилбизи хайныр келгеш, каш кижиден тургустунган боо-чепсектиг экспедицияны бодубиле баштап алгаш, хөй акша-хөреңгини үптеп алыры-биле Үйгунанче чоруптар.

Алексей Бычков миллион долларны шоодайлапкаш, Америкаже дезип чоруптар. Хромов база-ла чилбизи хайныр, ол долларны Бычковтан кандыг-ла бир арга-биле аптарын бодааш, ооң-биле кады Америкага чедип келир. Бычков ону астыктырып каапкаш, өске бир хоорайже чоруптар. Алексей каш айларның дургузунда эрээн хөй чурттарны кезип, аъш-чем тып чиириниң аргазы-биле янзы-бүрү ажылдарны кылып, бергелерни көрүп, шыдажып эртип чоруур. Аштап, идик-хеви самдар чорза-даа, курлаанда чажыра куржаныр алган миллион долларын чарыгдавас. Ооң кол-ла сорулгазы, ол үнелиг акша-мөнгүнү Чукотиядга бүрүн чедирип, аңаа улуг тудуглар кылыр дугайында күзел-сагыжын боттандырар. Шак ындыг бергелерни ажып эртип чораан, ынча хөй долларны Төрээн чуртунга эккээр.

«Чукотиянын начальниги» деп кинода бо болуушкун херек кырында болган болуушкун-дур. Чукотиядга Совет эрге-чагырганың баштайгы төлээлекчилериниң, аңаа улуг ажылдарны кылып турган кижилерниң бирээзи А. М. Бычковтун дугайын 1922 чылда «Известия» солунга бижээн. Ооң бээр 40 чыл эрткенде журналист И. Волк хоочун коммунист А. М. Бычковка таварылга болуп ужуражы бергеш, ол бүгүнү ооң дыннап алгаш, кайгамчык болуушкун дугайында үүлүг бижип, ону «Известия» солунга парлаан.

Бо кинону «Ленфильм» киностудиязы бүдүрүп үндүрген. Херек кырында болган болуушкун дугайында кинонун сценарийин В. Валуцкий биле В. Викторов чогааткан.

«Чукотиянын начальниги» деп солун кино бистин республиканың кино экраннарынга удавас үнүп эгелээр.

Т. САЯН-ООЛ.

ЧАА КИНО

ПИОНЕР АМЫДЫРАЛЫ

Мораль темазынга

„ИЙИ ЯНЗЫ ЧАҢНЫГ АДА“

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының чүдүрүкчүү Ооржак Доржу-Ламаны даштындан көрген кижи ооң-биле аңаа-ла хөөрежиксээр. Дөртен хар назылыг, беш уругларның адазы кижиге кым черле каразыр боор... Эллээрде, шында-ла, «чүстүг сиген сый баспас, чыткан хой тургуспас» хире мөзүлүг кылдыр көстүр эр-ле болгай. Эллээрде ындыг, ынчалза-даа ооң эллээр чоруурунга ховар, ол-ла хомуданчыг. «Демгини» апканда аажызы баксыраар, канчап барган, ийи чаңныг ада ийик?!

Уругларның иезин Ооржак Дүктүг ажы-төлүүнүң кижизидилгезинче кичээнгей салып, оларны эктинден элетпес, ырнындан аштатпас дээш, бодунуң дыжын бодавайн дүн-хүн чок кызын ажылдап турда, уругларның адазы — Ооржак Доржу-Лама ада хүлээлгезин уттуп, ажылдап алган бичин акшазын «кылаң-кара» садып ижериниге чарыгдап келген. Эзирип алганда өг-бүлезинге, кожаларынга дыш бербес, кадайын эттеп, уругларын коргудуп, даңны атсы-даа дүржоктаныр тура хонар. Хөрээжен кижиниң эрге-шөлээзинге чедип, ону дорамчылаар чорук хоойлу мурнунга улуг үүлгедиг дээрзин билбес кижи Ооржак Доржу-Лама эвесле болгай. Ынчалза-даа ол кадайын үнген, кирген кижилерге хүнээр, оон кедерээнде аптара-хааржааның шоочазын оора катаап, кадайының ыыгжап каан акшазын уштун алгаш, когун үзе арагалаптар.

Бир-ле хүн оларның бажыңының чаны-биле эртип чыда, хөрээжен кижиниң үй-човуурун. ыы-сыызын дыннадым. Ол база-ла Доржу-Лама кадайын арага садар акша бербеске эттеп турганы ол болган. Кыштың соогунда, дүнүң карангызында чаш уруглуг не үндүр ойлаттырган, өске бажыңнарга дүн чарып ап, чежеда ындыг хилинчекти көрген. Ачазы эзирий бээрге, уруглары орта чем-даа ишпес, уйгу-даа удувастар.

Уруглар ада кижиниң эргелелин көөр, ачазынга чоргаарланыр, аданың эки бүдүжү оларга үлегер-чижек болур ужурлуг дээрзин аңаа эшөөрү, хамааржып турар черинин хой-ниити организациялары чежеда катап сагындырган. Ынчалзада Доржу-Лама ооң кандыг-даа түүнел кылбаан. Совет өг-бүленің нүүрүнге дүүшпес үүлгедиглерин үргүлчүлеп турар. Ажыл хүннеринде хой-ниити черлериниге, кудумчуларга өзирик чоруп тургаш, чеже-даа штрафтаткан. Бо база-ла дээштит салдар чедирбээн.

Кижилериң эрге-шөлээзиниң хостуу ылгал чок, делегейде бир дугаар социалистиг күрүнеиниң хамаатызы кижи, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг кодексизин бүрүн сагыыр ужурлуг. Ооржак Доржу-Ламага хамыктың мурнунда ада арынүүрүн оскунганы дээш харысалганы хүлээдир үе келген.

Л. БАДЫ-САГААН.

Ак-Довурак хоорай.

АРАГАНЫҢ КЕМИ

Кижи бүрүзүнүң амыдыралының эң байлак болгаш каас, харысалгалыг үеэзи—чалыы назынын үеэинде эртер. Ынчангаш чечектелген чалыы назынны коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнде айыткан чурумну барымдаалап сагыыры, ону амыдыралга хажык чок боттандырар дээш демисежирге — чалыы назынын кижилериниң хүлээлгези.

Эки үүве — дораан эскертиннер. Багай үүве чажыт болгаш чоорту илерээр. «Кижиниң шокары — иштинде» болуп турары чогумна ында. Чонуңга төлептиг, эллдек аажы-чаңныг, будуштуг аныяктарны хоочун кижилер көргеш: «чыргап чурттаар-дырлар ийин» дижир болгай. Ол дээрге улуг чоргаарал-дыр. Багай чаңныг аныяктарны «бажын силгээн тенек үүве болбазыкпе» дээр ышкажыгай.

Төлеп чок чаңныг кижилерге бүгү таланың дузазын чедирер дээш ниитилелдиң бүгү кежигүннери демисежип турар. Эшөөрүнүң чогуур өйүнде деткимчеаин алган кижилер чоннуң делгем оруунче сергеп кирер, ону үнелеп көрбээн кижилер ол оруктан тая бээр.

Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозта чамдык аныяк кижилер чонунуң, күрүнезинин, коллективиниң мурнунга боттарының чоргааралын чидирип, ажы-төлүнге, өг-бүлезинге шынчы чоруун үрет социалистиг өг-бүленің чурумун хажыдып, аныяндан адын камнавайн, төлеп чок чоруун көргүзүп турарлар. Оларны көргеш, кижи эгенип, бертсипе бээр. Ындыг бак чоруктар колдуунда-ла араганың уржуунда болуп турар. Оларның аттары бо-дур:

Сат Деспижек Сендажы —трактарист-комбайнер, саанчы, коммунист. Ийи уругнун адазы, өг-бүле ажылын 10 чыл туткан. Ооң кадайы Кара-кыс Кунгаевна Чаз-Хөл эмнелгезинде эмнедип турар. Сат Деспижектиң оглу — Олег Баян-Кол школазының бирги класында эки өөренип турар, а уруу кадайының угбазының аалында. Байдал ындыг турда-ла, Сат ийи уруун болгаш кадайын каггаш, Оттук-Даш фермазында ажыл чок аныяк кыс, арагачы Молдурушку Кызыл-Уруг-биле өг-бүле туда берге́н. Бичин чаштарны хайгаараар үлүг Кара-кыстың төрелдеринге онаашкан.

Сат Деспижек дээрге кадайы Кара-кыс-биле моон мурнунда колхозка эки ажылдап, уран үүл болгумнун ажылынга безин идепкейлиг киржип турганнар. Оларны амыдыралдын делгем оруундан чая иткен күш—арага. Сат Деспижек соңгу кадайы Кызыл-уруг-биле ийилээн Шагаан-Арыг хоорайның милиция черинге бир удаа «заалдап» четкеннер.

Ам өске аныяк эшти көрээл. Ол болза Седен-оол Ланзыыевич Оюн болгай. Доктаамал ажылдап турар чери чок, 40 хире хар четпээн, катаат-чуржаттарының болгаш өөнүң иштинин садын алган тараазын оорлааш, арага садып ижип алган. Ф. Кыргыс-биле өг-бүле туткаш, ийи чыл четпээн-даа. Арага ишкенде кадайын үргүлчү эттээр. Удавас уруг манап турган кадайын каггаш, Көсе-Хемче дезе берген.

Мындыг янзылыг амыдыралдыг, боттарының төлеп чок чоруун көргүзүп турар кижилер бистиң колхозта ам-даа бар. Оларның аттарын маңаа киирип болур турган. Ынчалза-даа алдар чок аттарны маңаа санап турган ажыы үүү боор, олар моон чогуур түүнелди кызыыннар.

Ынакшылды арыг эдилеп шыдавас кижилер бистин ниитилелге ажыктыг эвес, харын хораны чедирип турары ол-дур. Оларны хоойлунуң шыңгыы кеземчезиби-ле көөр ужурлуг. Ада-иелериниге кагдырган бичин чаштарыңа сеткилин бистин чонувус, күрүневис кажан-даа хомудатпас.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

РЕДАКЦИЯДАН: Бижикчи эш Багыт-оолдуң чагаазы хөйнү чугаалап турар. Мораль темазынга хамаарыштыр боттарының саналдарынарны, күзелдеринерни редакцияже чорударынарны манап тур бис. Кижизидилге, өг-бүле, өөредилге, күш-ажыл дугайында бо чагаага хамаарышкан бодал, саналларны дараазында солуннарга калбаа-биле чырыдар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

АПРЕЛЬ 27

«НАЙЫРАЛ»: «Фея өскелерге демейлешпес» 10, «Эдельвейсилерниң чечектелип турар черинде» 2, «Тараумараның чоргаар оолдары» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хайгыылчының эрес чоруу» 10, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Колумб деп хемеден келген эр» 3, «Парижтиң бурган иезиниң дуганы» (1-ги, 2-ги сериялары) 6.30, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «49 хонук» 11, 1.40, «Ынакшаанын кижи» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

ДАГ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Кырган ашак, кадай чурттап чораан» 6, 8.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Шуптузун сактып тур мен, Ричард» 6.30, 8.30 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, тарысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетпүр киллизинин 22-64, чагаа ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаңында Парлалга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 11. ТС—00400.